

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

FEBRUARI **1 • 2005**

Karl X Gustavs begravningsmynt

Unikt avslag i silver av 10 mark klipping 1626

Bellman i Riksbankens tjänst

Att lära sig pengars rätta värde

Pris 20 kr

STÖD FLODVÅGORNAS OFFER

Röda Korset finns på plats i det jordbävningsdrabbade Asien och samordnar akuthjälpen till människorna som drabbats.

Vi tar tacksamt emot ditt bidrag.

Tel. 020-213 213

Pg 900 800-4

Märk talongen ”Flodvågornas offer”

www.redcross.se

INTERNATIONELLA AUKTIONER
varje månad.
Dessutom 2 kvalitetsauktioner per år.

Gratis
värdering
Inköp kontant

Mynt, sedlar, frimärken
brev, vykort, aktiebrev,
handskrifter mm.

MYNTKOMPANIET

Götgatan 23
116 46 Stockholm

Tfn: 08-678 32 17
Fax: 08-643 22 38
e-post: mail@myntkompaniet.se
www.myntkompaniet.se

Innehåll SNT 1 • 2005

Sid

Artiklar och notiser

Karl X Gustavs begravningsmynt	4
Unikt avslag i silver av 10 mark klippling 1626	7
Rättelse (medalj över Johan Hadorph)	7
Bellman i Riksbankens tjänst	8
Att lära sig pengars rätta värde	10
Ekonomisk fostran och skolsparande – Kort historik	11
En check för Finlands frihet – ett minne från januari 1940	12
Metallarbetaren från Västerås som samlade på svenska mynt	14
Olof Rudbeck den äldre, Gustavianum och Magnus Gabriel De la Gardie på medalj	15
Falskt som djupa vatten – korta anteckningar rörande falska sedlar under 1800-talet	17
Skruvdosans hemlighet	18
Numismatisk frågesport vid SNF:s traditionella julglögg den 11/12 2004	22

Stående rubriker

Personalia. Gunnar Holst-priset för år 2004	13
Nya mynt. Stockholms slott 250 år	20
Föreningar	21

Omslag

Minnesmynten över Kungliga Slottet 250 år utgavs förra året i guld och silver. Annie Winblad Jakubowski är konstnären bakom dem. År 1697 hade det gamla slottet Tre Kronor brunnit ner. Mer än ett halv sekel senare, 1754, stod slottet färdigt för kungafamiljen att flytta in i. Läs mera om de nya mynten på sid. 20, där Monica Golabiewski Lannby beskrivit dem.

Foto Gabriel Hildebrand.

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

i samarbete med

KUNGL. MYNTKABINETTET

Föreningen:

Banérgatan 17 nb
115 22 Stockholm
Tel 08-667 55 98

onsdag – torsdag kl 10.00 – 13.00

Fax 08-667 07 71

E-post: info@numismatik.se

Postgiro 15 00 07-3
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken

Redaktionen:

Kungl. Myntkabinettet
Box 5428

114 84 Stockholm
Tel 08-5195 5300
Fax 08-411 22 14

E-post: info@myntkabinettet.se

Ansvarig utgivare:

Ian Wiséhn

Huvudredaktör och layout:

Monica Golabiewski Lannby

Auktionskalender:

Dan Carlberg 073-310 48 91
Rolf Sandström 031-99 24 54

Prenumerationer:

Pris 200 kr/år (8 nr)

Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt

SNT trycks med bidrag från
Gunnar Ekströms stiftelse
samt Sven Svenssons stiftelse

För insänt, ej beställt, material ansvaras
ej. SNT:s texter och bilder lagras
elektroniskt och publiceras i pdf-format
på SNF:s och KMK:s hemsidor
(www.numismatik.se samt
www.myntkabinettet.se). Den som
sänder material till SNT anses medge
elektronisk lagring/publicering.

Tryck:

Masterprint Sätterri & Tryckeri AB

ISSN 0283-071X

Föreningsaktiviteter

FEBRUARI 2005

19 Pollettdag med auktion

Plats Kungl. Myntkabinettet

11.00 Anders Stam, Borlänge, berättar om litteratur över svenska polletter och om sitt arbete med en sammanställning av en bibliografi om denna litteratur samt inbjuder till efterföljande diskussion.

13.00-15.00 Visning av auktionsobjekten i Lovisa Ulrikas bibliotek

16.00 SNF:s auktion 148 (Polletter ur Sven Svenssons samling)

På KMK kommer kl. 10.00-12.00 att finnas tillgång till en lokal för dem som vill träffas för att diskutera polletter.

APRIL 2005

9-10 SNF:s årsmöte i Kalmar

SNF:s årsmöte avhålls denna gång i Kalmar med numismatiska och kulturella aktiviteter i form av visningar, föredrag och auktion med material ur Sven Svenssons samling. Utförligare information kommer framdeles.

Kungl. Myntkabinettet

Det är nu bestämt att Tumba bruksmuseum invigs 4 juni 2005. Detta blir ett annexmuseum till Kungl. Myntkabinettet och en del av myndigheten Statens historiska museer. Arbetet med utställningsproduktionen är i full gång. Under sommaren 2005 kommer museet även att vara värd för en skulpturpark i bruksområdet. Ett tiotal konstnärer är kontaktade för att delta i arrangemanget, som säkert kommer att väcka allmänhetens och pressens intresse.

Hela museiprojektet i Tumba finansieras med medel från Sveriges Riksbank. När väl driften kommit igång kommer även Botkyrka kommun att bidra med pengar. Platsansvarig för Tumba bruksmuseum blir 1:e antikvarie Richard Kjellgren från KMK.

Till Tumba bruksmuseum, liksom det sedan en tid är till Kungl. Myntkabinettet, blir det fri entré.

Svenska Numismatiska Föreningen

Adress: Banérgatan 17 n.b. Buss 4, 44; T-bana Karlaplan.

Kansli: Besökstid 10.30-13.00 onsdag – torsdag.

Stängt: Midsommar – 1 september; jul- och nyårshelgerna.

Hemsida: www.numismatik.se

Kungl. Myntkabinettet

Adress: Slottsbacken 6, Buss 2, 43, 55, 59, 76; T-bana Gamla stan.

Utställningar: Måndag – söndag kl. 10.00-16.00.

Numismatiska boksamlingen: Torsdagar kl. 13.00-16.00.

Hemsida: www.myntkabinettet.se

Karl X Gustavs begravningsmynt

Av Bengt Hemmingsson

När Karl X Gustav den 13/2 1660 avled efter en kort tids sjukdom hörde Sverige till de europeiska stormakterna. Kungens begravning skulle således äga rum med all den pompa och ståt som landets nyvunna position krävde. Alltsedan Erik XIV:s (eller möjligen Gustav Vasas) kröning hade dessutom speciella mynt kastats ut till allmänheten vid kungliga ceremonier och processioner. Så skulle givetvis nu också ske.

Förslagsritningar

Henry de la Vallée, halvbror till den kände arkitekten Jean de la Vallée, fick i uppdrag att utarbeta förslagsritningar till begravningsmynt i tre olika storlekar, för vilka han kvitterade 12 daler i arvode.¹ Troligen hade de la Vallée fått uppdraget av den förmögne och inflytelserike räntmästaren Börje Cronberg, som den 20/9 1660 i sin tur lade fram ett förslag till Kammarkollegiet angående prägling av begravningsmynten. Förslaget antogs, och man beslöt att spendera 2 000 riksdaler på präglingen av silvermynt, medan tillverkningen av guldmynt fick kosta maximalt 500 riksdaler.²

”Isernidaren” Reinholt Krull

Två myntgravörer engagerades genast för att tillverka stemparna till begravningsmynten efter de la Vallées förslagor. Den gamle trojjanaren Petter Michelson, verksam vid landets myntverk sedan 1628, var en av dem. Av allt att döma har han utfört stemparna till den minsta valören, 1/3 riksdaler.³

”Isernidaren” som fick i uppdrag att gravera verktygen till de båda större valörerna är eljest okänd i dylika sammanhang. Enligt bevarade kvittenser hette han Reinholt Krull; två personer med detta namn – far och son – finns dokumenterade såsom boende i Stockholm i Tyska kyrkans församling vid denna tid. Reinholt d.ä. kallas sigillgravör och avled 1664, medan sonen (1632-1687) betecknas såsom stenhuggare. I sonens bouppteckning återfanns dock ”Allehanda slagz instrumenter och wärktygh för en pitzerstickare” (= sigillgravör), varför även han torde ha ägnat sig åt detta hantverk.⁴

Såväl far som son är således kan-

Fig. 1. Sekvens ur den s.k. begravningsplanschen, graverad av J. le Pautre, i Pufendorfs ”De rebus a Carolo Gustavo” etc. Räntmästaren Börje Cronberg rider i processionen och kastar ut mynt till folket. Repro: Gabriel Hildebrand.

didater till att ha utfört stemparna till 1660 års större begravningsmynt. Fadern är dock den troligaste upphovsmannen. Han var verksam redan i april 1642, då han flyttade in som hyresgäst i en långa verkstäder, vilka uppförts mitt emot det nyss grundlagda mynthuset på Helgeandsholmen. Han förekommer även i hyresgästlängder i Stockholms slotts inventarium från åren 1643-1645 gällande samma verkstäder. Krull titulerades även då ”isersnidare”. Därefter har dessa lokaler utrymmts, och använts för andra ändamål.⁵

Krull har troligen blivit inhytt i en annan verkstad i grannskapet. I maj 1647 klagades det i Kammarkollegiet över myntmästaren Daniel Kock och ”de elacka stemplar han låter göra til Myntet, af een gammal gubbe som sitter här på Broen”. Med ”bron” avses med all sannolikhet Norrbro, och ”gubben” kan mycket väl vara Reinholt Krull d.ä. ”Den gamle Isernidaren på brohn” var nämligen fortfarande verksam år 1661 såsom leverantör till Myntet; Krull avled ju inte förrän 1664.⁶

Begravningsceremonielet

Begravningsceremonielet år 1660 är förhållandevis väldokumenterat, dels via samtida ögonvittnen, dels i form av den 4,5 m långa planschen i Pu-

fendorfs berömda verk om Karl X Gustavs bragder.⁷ Däri skildras begravningsprocessionen från slottet till Riddarholmskyrkan. I en sekvens återfinns vi räntmästaren Cronberg till häst, utkastande mynt till folket (fig. 1). I en samtida relation sägs att han strödde ut såväl guld- som silvermynt.⁸ Därvid uppstod en oerhörd trängsel i folkmassan ”som rev efter penningarna, vilket framkallade egendomliga och löjliga situationer”. De utkastade myntens utseende framgick också av en plansch i Pufendorfs verk (fig. 2).

Gränsdragningen mellan mynt och medaljer

I sammanhanget kan det vara intressant att diskutera frågan om gränsdragningen mellan mynt och medaljer vid denna tid. Vid utarbetandet av katalogen *Sveriges mynt 1521-1977* (Ahlström et al.) utslöts det största begravningsmyntet från 1660 av skälet, att författarna inte kunde finna någon valör som med någon logik kunde motsvara de kända exemplarens vikt. Som vi nedan skall se, så finns det anledning att ompröva detta ställningstagande.

Räkenskaper från myntet i Stockholm finns bevarade först från år 1633 i en någorlunda obruten följd.⁹ Dessförinnan finns en stor lucka

Fig. 2. De tre typerna av begravningsmynt som kastades ut den 4/11 1660. Gravyr ur Pufendorfs verk. Repro: G. Hildebrand.

mellan åren 1603 och 1632. För jämförelsens skull skall vi därför begränsa oss till andra hälften av 1600-talet, d.v.s. från Kristinas kröning 1650 t.o.m. Karl XII:s kröning 1697.

Det visar sig att de präglingar som samtiden torde ha betraktat såsom mynt undantagslöst finns upptagna i räkenskaperna för myntet i Stockholm, medan uppgifter om medaljer som utkastats vid de kungliga högtiderna får sökas på andra håll. Räkenskaperna för medaljtillverkningen i samband med Kristinas kröning har således förts separat och bevarats i den s.k. Sandbergiska samlingen i Kammararkivet, trots att den allra största delen av präglingarna kastades ut till allmänheten.¹⁰

Kastmynten till 1654 års kröningar (Karl X Gustavs och Hedvig Eleonoras) finns båda redovisade i mynträkskaperna, medan uppgifter om 1655 års begravningsmynt (Maria Eleonoras) finns insmugna bland siffrorna för årets markmyntstillverkning såsom en delpost.¹¹ Upplagan för detta mynt, som tidigare inte varit känd, kan således fastställas till 1.500 ex. Den tidigare antagna valören, 2 mark, kan också anses bekräftad genom denna uppgift (fig. 3).

Även Karl X Gustavs begravningsmynt återfinnes i mynträkskaperna för året ifråga¹² kan konstatera, att

man uppenbarligen präglat något flera silvermynt än vad som beslöts i Kammarkollegiet den 20/9 1660. Av den minsta valören, $\frac{1}{3}$ riksdaler, slogs sammanlagt 3.980 st. till ett värde av $1.326\frac{2}{3}$ riksdaler. Av dessa lämnades 1.200 riksdaler till räntmästaren, säkerligen för utkastande till allmänheten. Den mellersta valören, $\frac{2}{3}$ riksdaler, präglades till ett värde av $939\frac{2}{3}$ riksdaler, varav 800 kvitterades av räntmästaren.

Vi är därmed framme vid den största valören, varav 210 präglades "à 6 lodh till valeur $3\frac{1}{2}$ [rd]r". Av dessa bekom räntmästaren 158 st. till ett värde av $500\frac{1}{2}$ riksdaler. Vad han sammanlagt uppbar motsvarade således de stipulerade 2.500 riksdalerna. Den största begravningspenningens minst sagt märkliga valör – $3\frac{1}{2}$ riksdaler – förtar inte dess myntkaraktär.

Fig. 3. 2 mark 1655, kastmynt till Maria Eleonoras begravning. Foto: KMK.

I räkenskaperna har den betraktats som ett mynt, präglat till en regelbunden vikt (6 lod = 78,9 g.) och med ett mynts låga relief.¹³

Därutöver slogs även 62 guldmynt i 4 dukaters vikt. Samtliga levererades till räntmästaren Börje Cronberg. Dessa anges ha varit av det "minsta" slaget, d.v.s. präglade med samma stammar som till $\frac{1}{3}$ riksdaler. Av dessa fanns, enligt Hildebrand, ett unikt exemplar i myntkabinettet i Gotha i Tyskland. Det torde ha avlägsnats ur samlingarna av den hertigliga familjen vid andra världskrigets slut, tillsammans med övriga guldmynt och medaljer.¹⁴ Av den mellersta storleken känner vi därutöver till ett avslag i guld (till 10 dukaters vikt), som märkligt nog inte kan spåras i mynträkskaperna.

Vid såväl Karl XI:s kröning år 1675 som hans gemåls, Ulrika Eleonora d.ä., år 1680 hade kastpenningar karakteren av medaljer. Mycket riktigt återfinnes ingendera i motsvarande års mynträkskaperna. Först vid Karl XI:s begravning 1697 och hans sons kröning samma år återupptogs präglingen av kastmynt, vid båda tillfällena i valören 2 mark (SM 251 resp. 145).

Begreppet "kastpenningar" innefattar således såväl kastmynt som utkastade medaljer under 1600-talets andra hälft. I och för sig kan invändas att såväl mynt som medaljer av detta slag som tillvaratogs i samband med utkastandet, väl i slutändan hamnade på någon guldsmeds väg och ersattes efter metallvärdet. Om vi skall kunna få någon avgränsning och systematik vid upprättandet av dagens kataloger måste dock samtidens syn på objektens karaktär, så långt den nu går att utrona, vara styrande.

Ett ytterligare problem i sammanhanget utgörs av de senare präglingar av kastpenningar, som utförts med samtida eller nyttillverkade stammar. Om vi återigen begränsar oss till 1600-talets senare hälft, så kan vi konstatera att det är möjligt att av-

slag i såväl guld som silver av 1654 års kröningsmynt präglats under de följande åren för representationsändamål. Denna teori baserar sig på förekomsten av präglingar med en porträtttyp som antagits tillhöra tiden efter kröningen den 6/6 1654 (SM 12, 35).¹⁵

På säkrare mark är vi, när vi kommer till 1660 års begravningsmynt. Som ovan nämnts, så finns den mellersta storleken representerad i guld till 10 dukaters vikt (unik exemplar påträffat i vraket efter regalskeppet Kronan, vikt 34,34 g¹⁶). Den förekommer även i silver till 1 riksdalers vikt (i stället för 2/3 riksdaler; SM 38). Hildebrand omnämner även ett exemplar av den största typen i Kungl. Myntkabinettets samlingar, vilket skall väga hela 3 2/3 riksdaler. Inget av dessa finns omnämnt i 1660 års myntränskaper. Det måste således röra sig om något senare präglingar, tillkomna på kungligt eller privat initiativ.

Eftersom allmänheten vid denna tid hade fri präglingsrätt vid det kungliga myntet mot erläggande av stipulerad slagskatt, så finns ju nämligen möjligheten att dylika avslag tillkommit utan att de specificerats i räkenskaper. Som ett exempel på detta kan nämnas den märkliga och unika guldpräglingen från 1662 till 3 dukaters vikt som till sitt utseende motsvarar en 2-mark från samma år, bortsett från att valörbeteckningen saknas (SM 1; i Uppsala universitets myntkabinett). Om vi försöker finna detta mynt i 1662 års myntränskaper, möts vi av en uppgift om att hela årets guldmyntning, 4.255 dukater, utförts för andra än för kronans räkning.¹⁷ En redogörelse för de fyra gjutningarna av guldmynt anges vara medtagen däri upplysningsvis, eftersom de inte tillhörde kronans utmyntningar.

Ett ytterligare exempel på att kröningspenningar uppenbarligen använts för andra representationsändamål vid denna tid är Karl XI:s kvittens av sådana den 24/10 1675. Kröningen hade ägt rum en knapp månad tidigare, men nu hade kungen begärt att få levererat 50 "stora" och lika många "små" kröningspenningar till sig i Kungsör.¹⁸

Den mellersta storleken av 1660 års begravningsmynt har också efterpräglats med nya stamper av medaljkaraktär. Dessa motsvaras av Hildebrands¹⁹ nr 46. Hans nr 45 är präglad med samma åtsidesstamp, medan medaljens bildsida utgörs av en förminskad version av framställningen

Antal präglade krönings- och begravningsmynt 1654-1660

Karl X Gustavs kröning i Uppsala domkyrka 6/6 1654:

5 dukater	60 st.	(SM 10-12)
2 mark	2 250 st.	(SM 33-35)

Hedvig Eleonoras kröning i Stockholms storkyrka 26/10 1654:

2 mark	1 500 st.	(SM 36)
--------	-----------	---------

Maria Eleonoras begravning i Riddarholmskyrkan i Stockholm 13/5 1655:

2 mark	1 500 st.	(SM 37)
--------	-----------	---------

Karl X Gustavs begravning i Riddarholmskyrkan i Stockholm 4/11 1660:

4 dukater	62 st.	(Okänd idag)
3 2/3 riksdaler	210 st.	(SM -; Hild. 44)
2/3 riksdaler	1 409 st.	(SM 39)
1/3 riksdaler	3 980 st.	(SM 40-41)

på det största begravningsmyntet. När och under vilka omständigheter dessa präglats är oklart.²⁰

Även Karl XI:s begravningsmynt från 1697 föreligger i en stampvariant, som möjligen är utförd något senare än de "officiella" präglingarna. Den finns avbildad som nr 103 i katalogen över Arvid Karlsteens arbeten, hörande till Stig Stenströms avhandling om medaljkonstnären i NNÄ 1945.

Studiet av 1600-talets krönings- och begravningspenningar erbjuder således några intressanta frågeställningar, som fortfarande är outredda. Fortsatta arkivforskningar kan förhoppningsvis sprida mer ljus över dessa.

Noter

¹ S. Wallin: Henry de la Vallée och Carl X Gustavs begravningspenningar (NNÄ 1951) s. 90.

² Se "Extract af Cammarcollegij Protokoll d. 20 Sept. 660"; ver. 817 i 1660 års räktekammarbok, Kammararkivet (KA).

³ Wallin 1951 s. 90ff.

⁴ Wallin 1951 s. 96.

⁵ L. M. Bååth: *Helgeandsholmen och Norrström från äldsta tid till våra dagar, I: Tiden intill 1718* (Uppsala 1916) s. 139, 326 f.

⁶ S. Stenström: Arvid Karlsteen. Hans liv och verk (NNÄ 1945) s. 9, 14. Stenström föreslår (s. 248) utan egentlig motivering, att "gubben vid bron" skulle vara identisk med en viss Carl Horneison, som dock endast finns belagd såsom sigillgravör år 1655.

⁷ S. Pufendorf: *De rebus a Carolo Gustavo Sveciae rege gestis commentario-*

rum libri septem (Nürnberg 1696). En tysk och en fransk översättning utkom året därpå.

⁸ *Des Aller-Durchlauchstigten-Caroli Gustavi, der Schweden, Gothen und Wenden Königs-Leich-Bestattung in Stockholm, d 4/14 Nov. a 1660* (4:o, 1 ark); tryckt i översättning i Samfundet S:t Eriks årsbok 1914 s. 126-130; delvis återgiven av T. Lindgren: Anteckningar om kastpenningen från och med drottning Kristinas kröning 1650 (NNÄ 1947) s. 137 ff.

⁹ I serien *Reviderade myntränskaper, myntet i Stockholm*, (KA). Det finns dock luckor för åren 1637 samt 1641-48. 1637 års räkenskap synes ha försvunnit på ett tidigt stadium, medan de övriga går att rekonstruera med hjälp av andra, samtida uppgifter.

¹⁰ Sandbergiska samlingen, ÄÄ: 5160-5181 (KA); B. Thordeman: Erich Parises anställning i svensk tjänst (NM XXVIII, Stockholm 1935) s. 62.

¹¹ *Reviderade myntränskaper, myntet i Stockholm*, vol. 5 (KA); 1654 s. 22, 44-45; 1655 s. 11-12. De 750 daler sm som de 1 500 kastmynten representerar ingår således i den av K. A. Wallroth i NM XXII (s. 82) redovisade totalsiffran för 1655 års markmyntning, 71.762 1/4 daler sm. För 1654 års kröningsmynt, se även 1654 års räktekammarbok fol. 274 och 400, vari utgiften (förutom de utkastade exemplaren) specificeras. Uppställningarna är även återgivna av Lindgren (1947 s. 121, 123).

¹² *Reviderade myntränskaper, myntet i Stockholm*, vol. 7 (KA); 1660 s. 11-12.

¹³ Några bevarade exemplars vikter kan anföras: Ahlström auktion 7:247 (78,80 g); dito auktion 11:273 (78,74 g) samt 29:422 (77,92 g).

¹⁴ B. E. Hildebrand: *Sveriges och svenska konungahusets minnespenningar, praktmynt och belöningsmedaljer, I* (Stockholm 1874) s. 360; objektet i guld torde ha avyttrats av familjen under åren efter kriget; se J. Andersson, H. Menzinsky & S. Serrestam: *Staden Gothas myntkabinett* (SNT 1995:7) s. 169.

¹⁵ Se Y. Almer & L. O. Lagerqvist: *Frågespalten* (betr. kröningsmynt 1654; *Myntkontakt* 1981:4-5 s. 96f).

¹⁶ *Guldmynskatten från regalskeppet Kronan* (Kungl. Myntkabinettets utställningskatalog nr 24, Stockholm 1986) s. 13f., 21.

¹⁷ *Reviderade myntränskaper, myntet i Stockholm*, vol. 7 (KA); 1662 s. 29-30.

¹⁸ Sandbergiska samlingen ÄÄ:5211 (KA).

¹⁹ Hildebrand 1874 s. 358f.

²⁰ Wallin (1951) blandar ihop dessa med de samtida präglingarna och antar, att Reinholt Krull har utfört stampana till dem. En jämförelse med de bevarade kvittenserna samt myntränskapernas uppgifter ger dock vid handen att Hild. 45-46 inte kan tillhöra samma tid. □

Unikt avslag i silver av 10 mark klipping 1626

Myntningen under Gustav II Adolfs regeringsperiod (1611-1632) var rikhaltig och mångskiftande. Detta gäller såväl riksdalermynt för betalningen av Älvsborgs lösen som småmynt i silver och koppar för inhemsk behov. För kungen eller familjekretsen präglades också några numera mycket sällsynta guldmynt i markvalörer. Ett av dessa är i klippingform och utgavs som 10 mark 1626.¹ Enligt en stampstudie publicerad 1982 användes två åtsides- och tre fransidesstamper till en myntning som bedöms ha omfattat 400-500 exemplar.²

Orsaken till präglingen av 10 mark klipping i guld 1626 har veterligen inte klarlagts. Inte heller har några samtida dokument eller observationer kommit i dagen, som kan förklara den direkta orsaken till denna emission. Det går dock att peka på några händelser som under det aktuella året kan ha föranlett denna utgåva. De var samtliga av stor betydelse, engagerade kungen personligen och gav anledning till firande i en större adlig och borgerlig krets:

1. Riddarhusordningen från 1626 fastslog adelns organisatoriska ställning i riket.³
2. Landets andra gymnasium grundläggs i Roggeborgen⁴ i Strängnäs.
3. Kungens gemål, Maria Eleonora, föder dottern Kristina den 7 december.

Guldklippingarna har en renodlat enkel men stilistiskt vacker och konstnärligt utformad design. Klippingformen – hörnställd på åtsidan respektive liggande på fransidan – antyder att framställningen hastat. Vald metall indikerar också ett behov av signifikans, där det betydande myntvärdet 10 mark ansetts meningsfullt. Myntet kan inte utan vidare ha varit avsett för cirkulation, ej heller varit ämnat för internationell cirkulation eller betalningar utomlands.

År 1924 förtecknades ett silveravslag av 10 mark 1626 i en auktionskatalog.⁵ Från utlandet har detta exemplar senare förvärvat och återförts till Sverige där det befinner sig i en privatägd samling (*fig. 1*). Inget annat exemplar är av oss bekant i privata samlingar. Grundat på uppgifter i normalt refererade kataloger, förteckningar och värderingskataloger över mynt och medaljer omnämns

1. Gustav II Adolf, 10 mark 1626, guld.
Vikt 1,94 g. Privat ägo.
Foto Gabriel Hildebrand, KMK.

2. Detaljförstoring av myntet på fig. 1.
Foto Gabriel Hildebrand, KMK.

heller inget exemplar som skulle kunna finnas i offentliga samlingar.

Silverklippingen är präglad med ett stamplar som överensstämmer med och har använts för guldmyntningen. Detta stamplar användes t.ex. för präglning av det exemplar av 10 mark klipping i guld som såldes på auktion 1987.⁶ Särskilt anmärkningsvärt är, att man efter ordinarie präglning i guld i respektive stamp ingraverat en rund ring i det övre av den hörnställda stampens hörn samt en likadan ring i fransidesstampens korresponderande hörn (*fig. 2*). Av allt att döma markerar ringen den position, där man haft för avsikt att perforera för att underlätta bärande i kedja eller någon annan typ av anordning.

Denna återanvändning av en myntstamp anpassad för en minnespräglning att (kan man förmoda) utdelas saknar oss veterligen motsvarighet i den svenska myntserien. Vidare är detta det sista kända klippingmynt av silver som präglats i Sverige. Som historisk företeelse under en epok där gåvor och erinran var en viktig symbolhandling intar därför detta silverexemplar en mycket intressant ställning bland tidens klenoder.

Per-Göran Carlsson
och Dennis Pettersson

Noter

- ¹ Ahlström, Almer, Hemmingsson: Sveriges Mynt 1521-1977, Stockholm 1976, nr 8 s. 83.
- ² Ahlströms auktionskatalog nr 26, s. 94.
- ³ http://www.riddarhuset.se/jsp/admin/archive/sbdocarchive/B11_Adelshistoria.pdf.
- ⁴ Roggeborgen inrymmer Rikssalen där Gustav Vasa anses ha krönt till Sveriges kung 6 juni 1523 och fungerade från 1626 som lärosäte. Roggebiblioteket, som sedan 1968 ägs av Kungl. Biblioteket, inryms idag i huset (<http://www.kb.se/Rogge/rogge.htm>). Biblioteket tillökades vida under J. O. Ponténs ledning 1846-87 som även förtecknade läroverkets icke oansliga mynt-, medalj och pollettsamling (Hesse, Björn-Otto: Svensk Numismatisk Bibliografi intill år 1903, Västervik 2004. Nr 1462).
- ⁵ Holmbergs auktionskatalog nr 129, utrop nr 50.
- ⁶ Ahlströms auktionskatalog nr 36, utrop nr 129.

Rättelse

I SNT 2004:8, sid. 190, redovisades upplagorna för SNF:s medaljer under senare år. Dessvärre uppgavs det att medaljen över Johan Hadorph (2001) är tillverkad i silver. Detta är fel. Rätt metall är brons.

Frédéric Elfver

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(*uppge samlarområde*)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel och fax 046-14 43 69
e-post: siv-gunnar@swipnet.se

Strandbergs Mynt

&

Aktiesamlaren AB

köper och säljer

Mynt, sedlar, ordnar, medaljer, aktiebrev
äldre handlingar m.m.
charta sigillata, fornsaker m.m.

Se vår hemsida

www.aktiesamlaren-bjb.se

Arsenalsgatan 6, Box 7377, 103 91 Stockholm
Tel: 08-611 01 10, Fax: 08-611 32 95

Bellman i Riksbankens tjänst

Av Monica Golabiewski Lannby

Carl Michael Bellman föddes i Stockholm den 4 februari 1740. År 1757, blott 17 år gammal, blev han antagen som tjänsteman i Riksens Ständers Bank och avskedad därifrån 1764. Han blev 55 år och avled i Stockholm i februari 1795. När 210 år har gått efter hans död är han mer aktuell än någonsin. Här beskrivs Bellmans tid som bankman.

Att Bellman är känd som svensk nationalpoet och en diktare beundrad även utanför vårt lands gränser behöver egentligen inte nämnas alls. Lika aktad och älskad var han emellertid inte under sin livstid, särskilt inte av stockholmarna, vilkas mer eller mindre förfallna invånare han är oöverträffad som skildrare. Bellman umgicks visserligen även i de högsta samhällskretsar och spelade en framträdande roll i Stockholms sällskapsliv, men han trampade många på tårna. Och hans sånger och diktande gav honom knappt någon inkomst alls att räkna med. Inte så det räckte till en hel familj i alla fall. Axel von Fersen d.ä. beskrev Bellman i sina memoarer som ”allmänt känd för dess krogpoesi och ett liderligt uppförande samt dess comiqua umgänge”.

Vid 37 års ålder, 1777, gifte han sig med Lovisa Fredrika Grönlund och fick med henne fyra söner, varav tre överlevde. På grund av försämrade inkomster var familjen flera gånger tvungen att flytta till allt sämre boendeförhållanden. Bellman sägs ha varit en god och öm far. Familjen höll ihop trots umbäranden, hans uppenbara problem att hålla sig nykter och dåliga förmåga att hålla i de slantar han trots allt drog in på sitt diktande.

Till sin försörjning hade Bellman genom åren en hel del formella anställningar som tjänsteman inom olika områden, däribland som extra ordinarie i Riksens Ständers Bank, d.v.s. Riksbanken, där han började som mycket ung. Inte bara Carl Michael av Bellmansläkten hade anknytning till riksbanken. Även hans farbror och farfar, båda med namnen Johan Martin Bellman, tycks ha varit anställda där, farfadern som vice fiskal och senare kommissarie och bankosekreterare, farbrodern som extra ordinarie och senare 3:e kon- torsskrivare.

Carl Michaels granne Johan Palmstedt, tillika bokhållare på banken, var den som hjälpte honom att skriva en ansökan om att bli antagen i banken. I bankens styrelse satt bl.a. Edvard Carleson, en vän till familjen och den som sålt hemmanet Tumba till Riksbanken för anläggningen av sedelpappersbruket 1755. Av Bellmans ödmjuka ansökan i december 1757 framgår att hans morfar varit representant (för prästeståndet) i bankofullmäktige:

Som jag med flit och sorgfällighet sökt förskaffa mig insikt uti de stycken, som kunna göra mig värdig att blifva brukad uti riket tjänst i Riksens Höglofl. Ständers Banco och till den ändan vinnlagt mig om att erhålla kunskap i humanioribus och språken jemte god öfning uti skrifvnde och räkande samt bokhålleriet; så fördristar jag mig hos Riksens Hög. Ständers Högförmåna Herrar Banco Fullmäktige anhålla om den förmånen att till extra ordnarius därstädes blifva antagen till att genom flit och arbetsamhet blifva till nådig befordran med tiden förtjent. Skattandes jag den förmånen att tjena i detta Werket så mycket större som min salig morfader herr kyrkoherden Hermanius haft den äran i flere år dervid vara en Riksens Höglofl. Ständers Fullmäktig.

*Allerödmjukaste tjenare
Carl Michael Bellman*

Den 17-årige ynglingen med, enligt samtida utsagor, påfallande allvarligt utseende, en lång och mager gestalt med blekt ansikte och melankoliska ögon, tjänstgjorde på prov det första året i banken vid kassa- och transportsedelkontoren. Men redan året därpå beviljades han tjänstledighet för att förkovra sina kunskaper vid Uppsala universitet. Studierna avbröts emellertid redan 1759 och han återvände till sin tjänstgöring vid Riksbanken. Trots de avbrutna studierna hade han nu rätt att bära juristerna ämbetsdräkt, den scharlakansröda kappan.

Den 27 juni 1759 blev han utnämnd till extra ordinarie efter att ha avlagt ett enkelt prov i matematik och bokföring. Samma år, skriver han själv, var han första gången plakat, d.v.s. ordentligt nykter. När han var endast tjugo år drogs så hans sinne ”oemotståndligt från bankens

*Utskuren provprägling med Carl Michael Bellman i profil och med vinrankskrans, den dionysiska glädjens tecken, på huvudet.
Konstruir är Johan Tobias Sergel, 1787.
Brons. Höjd 100 mm. KMK.
Foto Gabriel Hildebrand.*

sifferkolumner till nöjenas värld med vin och källarnymfer, maskerader och picknicker”. Detta liv kostade ”schaber” och lönen som extra-ordinarie på några hundra daler om året räckte inte långt.

Till nyåret 1760 skrev Bellman en hyllningsdikt till herrarna i fullmäktige för vilken han i hemlighet erhöll 150 daler kopparmynt, sedan fullmäktige i dikten funnit ”en god disposition til poesi”. Här följer en av verserna:

*Du ädla Rikets Värck, dess heder,
gagn och pris,
För Foster-landets wäl ett frucktbart
Paradis,
Till lif och krafter du det gamla
Swerje lyftar
Och all din ähro-lust på hennes bästa
syftar.
Din styrcka och din maqt blif som ett
ymnigt arf,
Hwars ränta dubbel öks till dubbla
tide-hwarf,
Blif lik ett blomster-fält, som syn och
hierta gläder
Där skiörden samlas in i lugn och
stilla väder.*

Bellman hade nu varit tre år vid riksbanken, en provtjänstgöringstid som vanligen renderade ordinarie anställning. År 1761 lämnade han därför in

en ansökan om en sådan. Men bankofullmäktige avtog hans begäran. Man hade redan insett, för att citera Grimberg, att man hade satt bocken till trädgårdsmästare.

Bellman sökte därför kontanta medel hos långivare. Men han hade svårigheter med återbetalningen, och i en dikt namnger han och förbittrar sig över särskilt ettriga ockrare. Han ber dem också dra åt fanders:

*Gud bevara Grimms liv
Lundmarks tro och Lundbergs ära
Gynne Åbergs tidsfördriv
Och Valsigne Blombergs lära.
Men här, Himmel, ej mitt rop –
Tage Fan dem allihop.*

Återkommen efter en flykt till Norge – den tidens Amerika för bankruttorer (Grimbergscitat än en gång) – undan sina fodringsägare är Bellman ändå säker på en blivande anställning i Manufakturkontoret. Han lämnar in en ny skrivelse till bankofullmäktige i november 1763; denna gång är det en avskedsansökan. Han inleder med en kort beskrivning av sina sysslor där:

*Som jag nu öfver fulla fem år varit extra
ordinarie cancellist i Riksbens Hög-
lofl. Ständers Banco, dels i Wexel-
banken dels längsta tiden på slutet i
småsedelcontoret ...*

I Banko-protokollet den 1 december samma år heter det att "Herrar Fullmäktige ville icke missunna honom den lycka, han på annat ställe tror sig finna", varpå han erhöll begärt avsked. Sedan tjänstgjorde han i olika verk, sist i tullen, som han lämnade 1775.

I Bellmans ypperligt satiriska dikt "Epitafium" porträtterar han sex bankofullmäktige, bl.a. Gustaf Kierman, Herman Petersen, Thomas Plomgren och Claes Grill, samt några växelkontorsdirektörer. Här är tonen en annan än i hyllningsdikten 1760. Följande strof, diktens första verk, handlar sannolikt om den inflytelserika men allmänt hatade Kierman:

*Osterhaka, väldig buk
Sinner pung och lockperuk
Sammetsrock och präktigt lycka
Spansker rör och gyllen krycka
Ståttligt, ståtligt, mina herrar, ståtligt*

Men kanske inspirerad av bankens sifferkolumner ställd mot hans dåliga sinne för ekonomi gör han i sina dikter allmänna anspelningar på fattigdomens förbannelse. Här finner vi också den tidens folkliga benämningar på mynt och sedlar; "hade jag

en plåt att dricka ...", "jag ej en fyrk hopskrapat", "min Fahnehielm jag i fickan har, som där en Lång-rock bortskymmer" o.s.v.

År 1775 beviljar Gustav III honom ett årligt underhåll, och genom kungens ingripande fick Bellman 1776 anställning som sekreterare i det 1771 inrättade kungliga nummerlotteriet. Detta lotteri pågick på Slottsbacken. Dragningarna var ett populärt folknöje och förrättades av barnhusbarn. Nettot tillföll staten med undantag för 500 daler silvermynt från varje dragning, som skulle gå till fem unga flickor "Til uppmuntran för Giftermål och Folkmängdens ökande i Riket, i synnerhet ibland Rikets Allmoge ..." Som ovan nämnts gifte sig Bellman året därpå, men utan detta uppmuntrande bidrag. Sekreterarbefattningen tröttnade han snart på och överlämnade arbetsuppgifterna mot halva lönen åt en annan. Men han kunde ändå ståta med titeln kunglig sekreterare.

Av de porträtt som finns av Bellman är de flesta av sent datum. Samtida porträtt målades av bl.a. Per Krafft d.ä. år 1779 och Per Hilleström 1786. Johan Tobias Sergel har gjort såväl teckning som medalj med Bellmans porträtt år 1787, se bilden intill. Av de minnesmedaljer som kommit under senare år kan nämnas den av Ernst Nordin, som utgavs av Samfundet Kungl. Myntkabinettets Vänner år 1990 till 250-årsminnet av Bellmans födelse.

En av Bellmans favoritkrogar i nuvarande Gamla stan var källaren Kryp in som låg mittemot bankohuset vid Järntorget. Annars var det mest Södermalm som gällde och värdshusen däromkring. Han var god vän med Märta Helena Reenstierna i Årsta, där också hans föräldrar bodde en tid. Den 16 januari 1795 skriver Årstafrun i sin dagbok att hon besökt "Brodern Bellman, som uti 5 veckor legat illa sjuk". Onsdagen den 11 februari skriver hon vidare:

*... vår vän Carl Michael Bellman
natten förut klockan half till Ett genom
en stilla Död afsomnat, saknad af fru
och sina 3 söner samt många dess vän-
ner. Major Kempensköld och Camrer
Lindström voro ock där, och samtelig
gråto vi den döda vännens tidiga bort-
gång.*

På torsdagen samma vecka begravdes han på Klara kyrkogård i närvaro av, som brukligt var, endast herrar samt sina tre små söner, Gustaf, Carl och Adolf, bara 14, 8 respektive 5 år gamla.

Skalden Carl Michael Bellman med sin cittra och med vin vid sin sida och två små fjärlilar. Medaljen utgavs år 1990 av Samfundet Kungl. Myntkabinettets Vänner till 250-årsminnet av Bellmans födelse 1740. Frånsidan visar en sommar natt med mänsken. En kvinna sitter försjunken och lyssnar. Konstnären, Ernst Nordin, har särskilt tänkt på Fredmans sång nr 82, "Afton-Qvåde", dedicerad till Fru Assessorskan Weltzin. Medalj utförd i guld, silver och brons. KMK 101 945. Foto KMK.

Litteratur

- Brunner, E.: Bellman som bankman. *Bancoposten* 2004:3 s. 16.
- Byström, O.: Bellman. *Svenska män och kvinnor* I, s. 201-203. Stockholm 1942.
- Grimberg, C.: Karl Mikael Bellman. *Svenska Folkets underbara öden*. 1922-1924.
- Lagerqvist, L. O.: Minnesmedalj över Carl Michael Bellman. *SNT* 1990:9-10 s. 247.
- Lindgren, T.: Några handlingar om Bellman i Riksbanken. Utan år.
- Nathorst-Böös, E.: Hade jag en plåt att dricka ... *Remissan* 1965 s. 13-15.
- Bellman och pengarna. *NNUM* 1982:7 s. 130-139.
- Olson, J.: Ett mörkt blad ur riksbankens historia. II. *Bancoposten* 1927:2 s. 70-77.
- Bellman i riksbanken. *Bancoposten* 1929:1 s. 12-16, 1929:2 s. 42-50.
- Wiséhn, I.: Äldre svenska lottsedlar. *SNT* 1993:8 s. 217-221.

Att lära sig pengars rätta värde

Av Kjell Holmberg och Magnus Wijk

Den svenska skolan har under lång tid haft som målsättning att inte bara lära ut rena faktakunskaper utan också att förmedla värderingar och praktiska färdigheter, som gör barnen till goda samhällsmedborgare. Här ingår naturligtvis att lära barnen hantera olika företeelser som hör "vuxenvärlden" till. Detta gäller inte minst pengar och pengars värde.

Skolan har alltid strävat efter att hitta nya pedagogiska grepp och nya former av hjälpmedel – mer eller mindre handgripliga. Just när det gäller att lära barn räkna med pengar, och hantera pengar, så är det uppenbart att sådan lärdom inte kan förmedlas enbart genom en enbart teoretisk övning. Praktik behövs. Men att rent fysiskt hantera riktiga och giltiga pengar ansågs, i alla fall tidigare, kanske som lite väl riskabelt. Risken för "svinn" fanns ju alltid. Man kan lätt tänka sig en situation i ett klassrum på 1940-talet, där lille

Kalle leende räcker upp handen:

"- Fröken, det fattas en 50-öring!"

Övningsmaterial behövdes alltså, och sådant producerades naturligtvis. Det handlar om mynt och sedlar tillverkade i papp men ändå tillräckligt lika "riktiga" mynt för att kunna fungera bra som substitut i olika praktiska räkneövningar. Nyligen förvärvade författarna, helt oberoende av varandra, var sin ask komplett med innehåll, med sådant övningsmaterial. Den ena uppsättningen är från tidigt 1940-tal och den andra ett decennium yngre. En kort beskrivning av dessa objekt kan därför ha ett visst intresse.

Den äldre asken med pappmynt, Norstedts Myntsamling (fig. 1), är tillverkad av P. A. Norstedt & Söner, Skolavdelningen, Stockholm. Denna uppsättning är från 1942 och innehåller 39 mynt. Man kan här notera att enkronan är av den yngre typen från detta år, medan 5-, 2-, och 1-öresmynten är av 1942 års äldre

typ – alltså bronsfärgade. Notabelt är att denna uppsättning inte innehåller några sedlar – bara mynt.

Det yngre övningsmaterialet, *Mina slantar* (fig. 2), är från 1953, och tillverkad av AB Skrivrit. Här ingår, utöver de 59 mynten, även två sedlar. Tiderna hade uppenbarligen blivit bättre, och det ansågs nödvändigt att lära barnen att hantera även sedlar – om än av lägre valörer.

Innehållet i de två uppsättningarna är något olika, vilket framgår av sammanställningen:

Valör	Antal 1942	Antal 1953
1 öre	10 st.	20 st.
2 öre	5 st.	10 st.
5 öre	5 st.	5 st.
10 öre	10 st.	12 st.
25 öre	4 st.	4 st.
50 öre	2 st.	3 st.
1 krona	2 st.	3 st.
2 kronor	1 st.	2 st.
5 kronor (sedel)	–	1 st.
10 kronor (sedel)	–	1 st.

Fig. 1. Skolmynt "Norstedts Myntsamling" från 1942.
Foto Kjell Holmberg.

Fig. 2. Skolmynt "Mina Slantar" från 1953.
Foto Kjell Holmberg.

Värt att notera är att årtal på båda dessa uppsättningar skolmynt sammanfaller med att nya mynttyper introducerats. Nya silvermynt med lägre silverhalt lanserades år 1942 och en helt ny myntserie 1952. Lite märkligt är dock att 1942 års serie inte har de tre lägsta valörerna i järn. Om orsakerna till detta kan man bara spekulera. Kanske var den allmänna uppfattningen att järnmynten var en "parentes" på samma sätt som 1917-1919, och att det därför var bättre att barnen lärde sig känna igen bronsmynten? Kanske invercade även aspekten att dessa mynt skulle bli för lika silvermynten om man försökte ge dem samma färg som ljus järn? Och därmed ge barnen problem att skilja dem från de högre valörerna.

För båda serierna gäller att storlek och färg avser att efterlikna originalen. Man har dock varit försiktig med att helt efterlikna de verkliga myn-

Fig. 3. Datorspelet "Färglägg din eurosedel" från Europeiska Centralbankens hemsida.

ten. 1942 års "mynt" avbildar respektive förlagas ena sida, medan baksidan endast anger valören, "1 öre", "25 öre", etc. För uppsättningen från 1953 gäller i stället att endast originalets valörsida avbildas på substituten, och då på *båda* sidorna. Man

återger alltså inte förlagans båda sidor på något av "mynten" eller sedlarna. Kanske var detta för att undvika att de skulle kunna förväxlas med de riktiga mynt som användes i vuxenvärlden. Det torde i så fall vara av samma anledning som de två sedlarna i 1953 års uppsättning inte alls är identiska med de gångbara typerna.

Trots att den första av de beskrivna uppsättningarna idag har mer än sextio år på nacken är fenomenet med övningsmynt fortfarande högaktuellt. I samband med införandet av uron den 1 januari 2002 lät den europeiska centralbanken (ECB) ta fram ett antal pedagogiska datorspel (fig. 3). Syftet med dessa var att de unga på ett lekfullt sätt skulle lära känna de nya eurosedlarna och mynten. Spelen finns för övrigt fortfarande att ladda hem under Barnens hörna på ECB:s hemsida. □

Ekonomisk fostran och skolsparande

Kort historik

Under första delen av 1800-talet förekom i Stockholm försök till ekonomisk fostran i olika former för barn. I t.ex. Hillska skolan i Stockholm användes en engelsk metod där eleverna erhöi poängmarker som belöning samt betalning av desamma vid bestraffning. Genom denna praktiska övning skulle eleverna lära sig handskas med pengar. Andra skolor använde skolpolletter eller lappar med ett tryckt penningvärde.

Den första organiserade sparformen för att stimulera till ett regelbundet sparande var skolsparandet. Stockholms Stads Sparbank började med skolsparande 1869. Man skulle lära det uppväxande släktet "sparsamhet och kapitalbildning". Flit och sparsamhet var viktigt. I *Läsebok för folkskolan* skrev Fredrika Bremer (1806-1865) så här:

Flitig var! Då skall du vinna hälsa, munterhet och bröd, vägen till din hydda finna då ej ledsnad eller nöd.

Men låt ordning taga vara på vad fliten samlat har! Var betänkt en skärv [= liten slant] att spara för din sena ålders dar!

Redan år 1830 ansåg sparbankerna att barnen borde uppmuntras att tjäna egna pengar. Pengarna kunde de an-

vända till att köpa en katekes eller en psalmbok eller kanske en bibel, och föräldrarna skulle slippa denna utgift. Detta är nog inte vad ungdomar idag helst använder sina pengar till och kanske inte heller på den tiden om de fick välja.

Det var vanligt att även barnens intjänade pengar gick till familjens gemensamma kassa. Sparandet ansågs vara en dygd, och ett praktiskt sätt att lära barn hushålla med egna medel var att redan i skolan lära dem att spara. Både skolan och sparbanken ville med barnens sparande motverka fattigdom genom utbildning och sparsamhet. "Att lära barnen spara, är att fostra dem till nykterhet" sade man vid 1900-talets början.

År 1910 kom idén om skolsparbössor i form av plåtlåda med numrerade små askar. Denna blev mycket populär eftersom den underlättade lärarnas hantering av barnens sparpengar. Man kunde på så sätt samla ihop till något större summor innan man gick till banken. År 1908 hade också postsparbanken startat skolsparbank och utgav 1913 en första skolsparbroschyr kallad *Sven Klingas postsparsparbanksbok*. I *Svensk Läraretidning* skrevs insändare om sparsamhet, eftersom "barnen använder mycket pengar till gotter". För att göra dem bättre medvetna om onödiga utgifter borde de föra förteckning över hur mycket som går åt till sådana, ansåg man.

År 1923 tog sparsamhetsidéerna ny fart. En ny modernare upplaga av Sven Klinga trycktes 1924. En ny sparbankslag tillkom, som gav sparbankerna större möjligheter att anslå medel till sparfrämjande åtgärder. Man menade att elevernas fostran till eftertanke och ansvar i ekonomiska angelägenheter skulle integreras i all undervisning i samhällslära.

Ordnad skolsparverksamhet bedrevs fortfarande på 1940-talet i samarbete med banker. Insättningar skedde genom lärarna, och i varje skolklass fanns en skolsparlåda, där de sparade slantarna förvarades tills de sändes in till banken.

I den nya läroplanen för skolorna i mitten av 1950-talet framhävdes betydelsen av ekonomisk fostran och en sådan skulle ingå i flera av skolans läroämnen. För att stimulera sparandet kunde eleverna få sparmärcken att klistra in i sina sparmärkesböcker.

De praktiska övningsmaterial från 1940- och 1950-talen som Kjell Holmberg och Magnus Wijk presenterar i detta nummer av SNT är förstas högintressant i detta sammanhang.

MGL

Lästips!

Ingvar Körberg: *Skolsparandets historia*. Utgiven av Institutet för sparbankshistorisk forskning. 1992.

En check för Finlands frihet – ett minne från januari 1940

Det gamla Bankmuseets arkiv förvaras i ett av Kungl. Myntkabinettets valv på Slottsbacken i Gamla Stan. I mycket vackra specialgjorda mörkblå boxar finns bl.a. ett rikt material som i olika delar speglar olika svenska affärsbankers historia och i synnerhet Svenska Handelsbanken. Arkivalierna är insorterade i vita pappersomslag och huvudparten känns så där lagom roliga. Här finns exempel på olika typer av blanketter, kuvert, reklamlblad, motböcker m.m.

Men plötsligt vid bläddrandet bland handlingarna lyser det till! Dramatisk historia ligger där bland alla grå blanketter. Där ligger en grön check av Svenska Handelsbankens standardmodell som i sin oansenlighet påminner om krig och lidande. Checken är på ett mycket stort belopp och mottagaren är ett litet land i krig, nämligen Finland. Bakgrunden till konflikten är väl känd, men tål ändå att återberättas i korthet.

Det finska vinterkriget, mellan Finland och Sovjetunionen, är en av de mest dramatiska händelserna i Finlands stormiga historia. Den ojämna kampen höll en hel värld i spänning och medkänsla under de 105 dagarna från 30 november 1939 till 12 mars 1940. Kriget liknades av dåtidens dagstidningar vid en modern kamp mellan David och Goliat. Ett tag verkade det också som om jätten skulle förlora. De finska framgångarna var ju ibland helt osannolika. Men det angripande Sovjetunionen hade enorma resurser. Ett storanfall på Karelska näset ledde till genombrott och inneslutning av Viborg. I detta svåra läge begärde Finland fred.

Finlands regering och folk hoppades att Sverige skulle gå med i kriget på Finlands sida, men den svenska

En check från svenska företag till Finland i januari 1940. Summan på 10 miljoner kronor motsvarar i 2004 års värde ca 210 miljoner kronor.
Foto: Gabriel Hildebrand, KMK.

regeringen förklarade Sverige vara "icke krigförande". Samtidigt höjdes röster för ett svenskt ingripande för att hjälpa Finland som stod ansikte mot ansikte med ett dödligt hot.

Den svenska hjälpen bestod av materiella gåvor. Stora leveranser ur svenska mobiliseringsförråd skickades till Finland. Av krigsmateriell skickades t.ex. 84.000 gevär, 575 maskingevär, 85 pansarvärnskanoner, 104 luftvärnspjäser, 112 haubitser, 25 flygmaskiner (d.v.s. 1/3 av det svenska flygvapnet), 30.000 artilleriprojektiler och 50.000.000 patroner.

En svensk frivilligkår uppsattes för att stärka försvaret av finska Lappland och för att skydda järnvägsförbindelserna mellan Sverige och Finland. Sammanlagt 8.260 svenskar enrullerades i kåren som emellertid till stora delar skonades från större förluster.

Finländska barn massevakuierades till flera närliggande länder, men de flesta till Sverige. Frivilliga medborgarrörelser såsom Nationalinsamlingen för Finland och Centrala Finlandshjälpen började att fungera inom några veckor efter krigsutbrottet. Hjälpen var omfattande, men ändå fanns det en stor bitterhet i Finland. Många ansåg att Sverige svikit Fin-

land. Ensamheten mot angriparen kändes tung, och en del hävdade att Sverige med sina gåvor köpte sig fri från ett dåligt samvete. Kanske var det så. Ingen som vet vad som hade hänt om Sverige deltagit aktivt i dessa strider. Men samvetet hade kanske dämpats.

Den gröna checken som ligger i vårt valv var kanske ett utslag för ett dåligt samvete. Man kan självfallet betrakta den som en hjälp med gott hjärta till en vän i nöd.

Checken är på tio miljoner kronor och är utställd till Finlands beskickning i Stockholm, c/o Minister Eljas Erkkö. Avsändare var Finlandsinsamlingen Industria, en insamling med koppling till en lång rad svenska företag som önskat hjälpa till med pengar. Checken är daterad den 20 januari 1940. Fyra dagar senare inlöstes den av den finska beskickningen. På checkens baksida finns Erkkös namnteckning och beskickningens anilinstämpel.

Summan tio miljoner kronor var mycket stor. Omräknat till dagens (2004) kurs blir det ungefär 210 miljoner kronor. Säkert finns checken kvar därför att någon på Svenska Handelsbanken insåg dess historiska värde.

IW

HB MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96

Box 19507

S-104 32 Stockholm 19

T - Rådmansgatan (uppgång Handelshögskolan)

+ fax 08-673 34 23

Svenska och utländska mynt, sedlar och ordnar,
militaria och nålmärken, medaljer

Öppet: vard. 11-17, fred. 11-15, lörd. 11-14

Bli medlem i

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Årsavgiften är 250 kr.

Som medlem får Du SNT
automatiskt

Du kan också enbart prenumerera på tidningen
Det kostar endast 200:- per år.

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

REGISTER 2004

ARTIKLAR OCH NOTISER	Nr	Sid.
Antonsen, Jack-Morris Den Norske Haandvaerks- og Industriforening i Christiania	8	176-178
Björk, Jan-Olof Fältläkaren Axel Wahlstedts numismatiska kvarlätenkap – kortfattade anteckningar (& <i>Ian Wiséhn</i>)	7	157-159
Carlberg, Dan Svenska Numismatiska Föreningens 130-årsjubileum Nytt prisrekord på pollett (& <i>Jan Walldén</i>) Jan Walldén Mynthandel Ett slags interaktiva polletter ...	3 4 6 6	64 - 65 90 138 146
Carlsson, Per-Göran "Gull-Olle" – numismatisk möteslokal i Norrköping	8	191
Carlsson, Rune † Halvöringen som blev en jätteslant. Saga för Gull-Olle	3	74
Ekström, Åke Sigtuna Myntklubb (<i>Föreningar</i>)	4	94
Elfver, Frédéric För rikets försvar. Försvarsmaktens värnpliktsmedalj (Ny medalj) Numismatisk frågesport vid SNF:s julfest 11 december 2003 <i>Svar på frågesporten</i> Nyupptäckt hybrid från Gustav I:s tid. Om Uppsala 1 öre 1522 i kombination med Åbo 1 öre 1524 Om 15 öre klipping 1543 och två jordfynd från Östergötland (& <i>Elisabet Regner</i>) Årsberättelse för år 2003 avgiven av styrelsen för Svenska Numismatiska Föreningen <i>Rättelse</i> Ny medalj från SNF till minne av Ulla S. Linder Welin (& <i>Brita Malmer</i>) Myntfyndet från Slöta medeltidskyrka i Västergötland Galvanokopia av Sven Estridsen, Hauberg 28 Svensken Jakob Norfelt och dennes numismatiska skrift från 1662 N. L. Rasmussons stipendium till Cecilia von Heijne (<i>Personalia</i>) Medalj över Ulla S. Linder Welin – slutlig upplaga	2 2 3 3 3 3 4 3 4 4 5 6 8 8	33 46 64 52 - 53 62 - 63 68 - 70 87 73 84 - 85 113 134 - 135 179 190
Engström, Ebba Athen, Athena och tetradrachmen	5	107
Engwall, Gunnel Gunnel Engwall – en presentation [styrelseledamot]	4	95
Frösell, Anders Svenska Numismatiska Föreningens auktionslistor 1935 - 2003 (& <i>Kjell Holmberg</i>)	7	152-156
Gillingstam, Hans Neuman vid Jäders Bruk – rättelse (<i>Från läsekretsen</i>)	8	194
Golabiewski Lannby, Monica Gefle Stads Sparbank – hemsparbössor, skolsparande och sparur Kunglig bespisning mot pollett Finländska euro hårdvaluta? (<i>Pressklipp</i>) Skomakarekällarens polletter Silversopor (<i>Pressklipp</i>) Myntgodis (<i>Pressklipp</i>)	1 1 1 2 2 2	4 - 8 12 22 40 - 41 45 45

Schweizerfrancen som samlarmynt (<i>Pressklipp</i>)	2	45
Fruentimmer i bankens tjänst	3	60
Tre kronor – Inte bara en blygsam summa pengar	3	65
Riksgäldskontoret och Karl XIII:s hemgift (<i>Pressklipp</i>)	3	70
Rune Carlsson och halvöret	3	74
Pengar som löv – En berättelse om marksedlars öden i en gammal myntort i Polen	4	80 - 84 +omslag
Poliskt penningspel – med spännvidd	4	84
Reklam på mynt (<i>Pressklipp</i>)	4	86
Frimärke med mynt [Grekland]	5	107
Myntfyndsomnämmanden i Hallenberg 1804	5	118 - 119
Numismaticus igen	5	122
Vad menas med pollett?	6	136 - 137
Harald Nilsson (<i>Personalia</i>)	6	138
Från vinhandel till förnam musiksamling [Stiftelsen Musikkulturens Främjande]	7	169
Till torgbörsens lov ... [Den irrationella och börsen av signaturen Ginger 1964]	7	170
Marsch ut, min vän, och vandra ... Sagan om sedelns återkomst	8	191
Mynt som pepparkaksmått (& <i>Lars O. Lagerqvist</i>)	8	194
Heikensten, Lars		
Öppet hus i Tumba bruk	7	168 - 169
Helgesson, Helena		
Cambiamonete – kvinnliga penningväxlare i Italien	3	60 - 61 +omslag
Hemmingsson, Bengt		
1712 års lotteri	1	16 - 17
Thunbergs samlingar av orientaliska mynt	2	31 - 33 +omslag
Feltryckta sedlar	2	45
Myntningen under Dackefejden 1542-1543	3	54 - 59
Årstafruns myntsamling	5	116
Mynt- och antikhandlare vid slutet av 1800-talet	7	166 - 167
Två besök i Säter och Avesta på 1750-talet	8	182 - 183
Holmberg, Kjell		
Svenska Numismatiska Föreningens auktionslistor 1935 - 2003 (& <i>Anders Frösell</i>)	7	152 - 156
Huggert, Anders		
En depositionsmedalj från Sorsele i Västerbottens län	5	108 - 110
Lagerqvist, Lars O.		
Erik Lindbergs fond (<i>Personalia</i>)	1	18
Internationell Kongress och Medaljutställning – FIDEM XXIX 25-30 oktober 2004 i Seixal (Lissabon) (& <i>Ernst Nordin</i>)	1	22
Kring Landskrona tvåmark	3	60
Bertel Tingström 1912-2004 (<i>Personalia</i>) (& <i>Ian Wiséhn</i>)	3	66 - 67
Karl XIII:s hemgift igen	5	115
Knappt med pengar i kungligheters fickor (& <i>Ian Wiséhn</i>)	8	178
Peter Berghaus 85 år 20 november 2004 (<i>Personalia</i>) (& <i>Brita Malmer</i>)	8	179
Mynt som pepparkaksmått (& <i>Monica Golabiewski Lannby</i>)	8	194
Larson, Per		
Ryska droppar från Ivan den förskräcklige till Peter den store (1535 - 1717)	6	128 - 131
Lind, Lennart		
En ny romersk kejsare upptäckt	4	86 - 87
Lindblom, Carl-Axel		
Stockholms Myntklubb (<i>Föreningar</i>)	2	44
Lundberg, Hans		
Nyupptäckta ångkökspolletter från Göteborg	2	42 - 43
En ovanlig järnvägsbiljett	4	97
Polletter från Jäders Bruk	6	143
Malmer, Brita		
Ny medalj från SNF till minne av Ulla S. Linder Welin (& <i>Frédéric Elfver</i>)	3	73
Peter Berghaus 85 år 20 november 2004 (<i>Personalia</i>) (& <i>Lars O. Lagerqvist</i>)	8	179

Mäkeler, Hendrik Skattfyndsmotivet i de fornordiska sagorna	2	28 - 30
Nilsson, Hasse Sundsta bad- och idrottshus	5	115
Nordin, Ernst Internationell Kongress och Medaljutställning – FIDEM XXIX 25-30 oktober 2004 i Seixal (Lissabon) (& Lars O. Lagerqvist)	1	22
Pettersson, Dennis Kungsträdgården som förlustelseplats	1	21
Påhlsson, Gösta † Olympisk final [1960]	5	122
Regner, Elisabet Om 15 öre klipping 1543 och två jordfynd från Östergötland (& <i>Frédéric Elfver</i>)	3	62 - 63
Rådström, Börje Polletter från Gimo Bruk i Uppland	1	13
Polletter från Storebergs lantgods	2	38
Sandström, Rolf Utbyte av föredragshållare – ett sätt att vitalisera samverkan mellan landets föreningar och myntsamlare?	2	39
Rolf Sandström [styrelseledamot]	2	42
Falskt och äkta	5	110-112
Sundquist, Torbjörn Olympiska tecken – Ny utställning på Kungl. Myntkabinettet	4	91
Tingström, Bertel † Hur fastställes i myntordningarna vikten av 1 daler silvermynt i plåtmynt?	7	162-163
Walldén, Jan Nytt prisrekord på pollett (& <i>Dan Carlberg</i>)	4	90
Wettmark, Martin Kom och köp konserverad gröt ... (<i>Debatt</i>)	5	117
Widell, Magnus Utgavs assignationer vid Lyckås gård, Småland?	1	8-9
Riksbankens ensamrätt på sedelutgivning 100 år	8	180-181
Wiséhn, Eva Ett myntfynd från Viborg	4	92
Skrivmedaljens historia fortsätter	5	104-106+omslag
Harry Martinson – Sockenbarn, världsnomad, pessimistisk visionär	6	132-133
Ett pollettfynd från Göteborg	6	142
Ko-miska kor och bättre vill-kor för barn – En tredimensionell målarduk	7	160-161+omslag
Till 200-årsminnet av Johan Ludvig Runebergs födelse	8	184-187
Wiséhn, Ian Kanslisten Bergmans förteckning över Kungl. Myntkabinettets samling	1	9
När Thomas Jefferson ägnade sig åt mynt- och medaljfrågor i Paris	1	10-11
Medaljminnen från Stockholms Allmänna Skridskoklubb	1	12
Myntsamlingen i Landskrona museum	1	13
Tryckt auktionsförteckning från 1767 över Carl Hindric Wattrangs numismatiska samling	1	13
Lars O. Lagerqvist 75 år – ett porträtt från en vän och ständigt beundrare (<i>Personalia</i>)	1	14-15+omslag
<i>Rättelse</i>	3	65
En falsk rysk sedel gjord av fransmännen 1812	1	17
När Sten Broman skällde på en femma	1	18
En samling miniatyrporträtt med numismatisk koppling	1	18-19
Myntsamlandet gick före maten	1	19
Pollettsamlade – personliga erfarenheter och åsikter	2	34-38
Ett ögonvittne berättar om hanteringen av ångslupspolletter år 1865	2	39

En matpollett från S:t Jakobs och Johannis Ordningsnämnd	2	41
År 1966 köpte Sverige enkronor i halvfabrikat från Finland	2	45
Enkronesedeln från 1914	3	59
Bertel Tingström 1912-2004 (<i>Personalia</i>) (& <i>Lars O. Lagerqvist</i>)	3	66-67
Lettringen på kopparmynt – några källuppgifter	3	71
Vandrande tvåkronor	4	84
Ett jubileum som kom bort – när kronan fyllde 75 år 1948	4	88
Kägelspel på jetonger	4	88-89
En fråga från 1969: På hur många olika sätt kan man växla en 10-kronorsedel?	4	90
En ovanlig obligation med koppling till den inställda olympiaden i Helsingfors 1940	4	91
Ett par ögonblicksbilder från inflationens Tyskland 1923	4	93
Ett myntfynd från Uskela socken i Finland som kom i dagens ljus år 1784	4	93
Sedlexperten Sven Gideon avliden (<i>Personalia</i>)	4	95
Inga dubbelbenor på Gustav VI Adolfs kronor	4	95
Femöring som är värd sin vikt i renaste guld	5	113
Samtida upplysningar om Riksgäldskontorets polletter	5	114-115
SNF:s styrelse i Småland	5	117
”Plåtmynt” tillverkade i Gnosjö	5	119
Något om sjömanstraditionen med s.k. mastmynt	6	133
En beräkning på sedlars livslängd	6	133
Axel Julius Lagerberg – medaljsamlare i Förenta Staterna	6	135
Buntade och ovikta sedlar	6	136
Femkronorsmyntet som nästan inte användes	6	139-140
Böcker med myntvykort och valutatabeller	6	140-142+omslag
Den som gapar efter mycket mister ofta hela (liv)stycket!	6	145
Fältläkaren Axel Wahlstedts numismatiska kvarlåtenskap – kortfattade anteckningar (& <i>Jan-Olof Björk</i>)	7	157-159
Den nya enkronan från 1942	7	159-160
Prispengar för erövrade fartyg – ett brittiskt exempel från 1700-talet	7	163-164
Inbjudan till järnhertigens begravning	7	164
Tillståndsmärke för sångare vid invigningen av Karl XII:s staty 1868	7	165
Försäljning av gamla mynt under 1830- och 1840-talen – kortfattade anteckningar	7	166
Knappt med pengar i kungligheters fickor (& <i>Lars O. Lagerqvist</i>)	8	178
”Ett halvt öre namnet var taxan” – några minnesbilder om privatbankernas sedlar	8	181
Checken som betalningsmedel snart borta	8	188-189
Ordenstecken och belöningsmedaljer – att ha eller inte ha?	8	189-190

Voisin, Marie-Astrid

Ron Dutton – Från landskap till månskap (Utställning)	6	139
---	---	-----

Utan angiven författare

Tintin-mynt (<i>Minnesmynt</i>)	1	12
Cashkortet bort	1	12
Leif Pahlsson (<i>Personalia</i>)	2	39
Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad	2	44
Ukraina (<i>Nya mynt</i>)	3	72
Irland (<i>Nya mynt</i>)	4	86
Norge (<i>Ny sedel</i>)	4	86
Nordisk Numismatisk Årsskrift 1997-99	4	92
Är Du intresserad av polletter [den s.k. pollettgruppen]	5	121
Minnesmynt [Stockholms slotts 250-årsjubileum] (<i>Nya mynt & sedlar</i>)	5	122
Minnessedel [Tumba Bruks grundande] (<i>Nya mynt & sedlar</i>)	5	122
Information till SNF:s medlemmar rörande NNUM [SNF:s styrelse]	8	190
Information till SNF:s medlemmar rörande auktionsverksamheten [SNF:s styrelse]	8	190
I hjärtat av Iran (<i>Utställning</i>)	8	191

<i>Accurata descriptio. Studier i kartografi, numismatik, orientalistik och biblioteksväsen tillägnade Ulla Ehrensvärd.</i> 2003. Red.: G. Bäämielm m.fl. (Bengt Hemmingsson)	1	20-21
<i>III Bienal Internacional de Medalha Contemporânea, Seixal / III International Biennial of Contemporary Medal, Seixal.</i> 2003. (Lars O. Lagerqvist)	4	97
<i>Carl Snoilsky. Skalden som samlade mynt och böcker.</i> SNF:s serie Smärre Skrifter. 2004. (Sven-Erik Olsson)	4	97
Cederlund, J.: <i>Skulptören Pierre Hubert L'Archevêque 1721-1778.</i> 2003. (Harald Nilsson)	4	96
<i>De svenska medeltidsbrev i Svenskt Diplomatariums huvudkartotek.</i> 2001. (Bengt Hemmingsson)	2	44
Golabiewski Lannby, M. & Wiséhn, I.: <i>Märkliga myntskatter i Stockholm.</i> 2003. (Frédéric Elfver)	6	145
Holm, J.: <i>Från silvermynt till myntat silver. Förändringar i depositionsmonster på Gotland under sen vikingatid och tidig medeltid. 1100-1220. C-uppsats vid Arkeologiska institutionen vid Stockholms Universitet.</i> 2003. (Nanouschka Myrberg)	3	72
Kjellgren, R.: <i>Myntfynd från Bohuslän. Sveriges Mynthistoria, Landskapsinventeringen 11.</i> 2004. (Ragnar Hedlund)	5	121
Kvastad, K.: <i>Dolt i kabinett. Lovisa Ulrikas mynt- och medaljskåp.</i> 2004. (Jan-Olof Björk)	6	144
<i>Myntstudier. Mynttidskriften på Internet.</i> (Anders Frösell)	3	72
<i>Nordisk historia ur L. F. Rääfs bibliotek, 1-2.</i> 2003. (Bengt Hemmingsson)	5	120
Olsson Strömstedt, N.: <i>Myntverk på Gotland under tidig medeltid 1140-1288. C-uppsats vid Arkeologiska institutionen vid Stockholms Universitet.</i> 2003. (Nanouschka Myrberg)	3	72
O'Reilly, D.: <i>Misstruck Roman Empire Bronze Coins.</i> 2003. (Martin Wettmark)	5	121
<i>Sammlung Köhler-Osbahr. Band III/1 Griechische Münzen und ihr Umfeld. Europa.</i> 2003. (Eva Wiséhn)	8	192
<i>Sammlung Köhler-Osbahr. Band V/4 Byzantinische Münzen und ihr Umfeld. Bleisiegel und -plomben sowie Gewichte aus dem östlichen Mittelmeerraum.</i> 2001. (Eva Wiséhn)	8	192
Spufford, P.: <i>Pengar och makt. Medeltidens handelsmän i Europa.</i> 2003. (Bengt Hemmingsson)	1	20
Tonkin, A. & Tonkin, H.: <i>Myntboken 2005.</i> 2004. (Frédéric Elfver)	8	192-193
<i>Ur Ydrekungens bibliotek. Urvalda böcker ur kammarjunkare Leonhard Fredrik Rääfs efterlämnade boksamling på Forsnäs, A-K & L-Ö.</i> 2003. (Bengt Hemmingsson)	5	120

Personalia

Gunnar Holst-priset för år 2004

Gunnar Holsts stiftelse för numismatik har beslutat tilldela fil.dr, stats heraldiker, Henrik Klackenberg Gunnar Holst-medaljen för år 2004.

Efter sin grundexamen 1977 tjänstgjorde Klackenberg som förste amanuens vid Historiska institutionen vid Stockholms universitet och därefter som antikvarie vid Riksantikvarieämbetet. Han har innehaft doktorandtjänst vid Lunds universitet. Efter sin disputation 1992 var han förste antikvarie vid Statens historiska museum och därefter museidirektör vid Kungl. Myntkabinetet. Sedan 1998 tjänstgör han som stats heraldiker vid Riksarkivet.

Klackenbergs avhandling, *Moneta Nostra – monetarisering i medeltidens*

Sverige, är ett banbrytande verk inom numismatiken i vårt land. Den klarlägger hur och när mynt började användas mera allmänt i Sverige, och den bygger framför allt på ett noggrant studium av myntfynden i våra kyrkor, som sätts in i ett givande teoretiskt sammanhang. Klackenbergs arbete har i hög grad inspirerat andra forskare till fortsatta studier i ämnet.

Under sin tid som chef för Kungl. Myntkabinetet 1996-1997 var Klackenberg med om att skapa det nya moderna museet vid Slottsbacken. Museet har blivit internationellt uppmärksammat.

I sin nuvarande befattning vid Riksarkivet värnar Klackenberg heraldiken som ett kulturarv. Hans katalog över Linnémedaljer är mycket uppskattad i samlarkretsar. Genom sina föreläsningar och uppsatser i olika numismatiska ämnen har han på ett förtjänstfullt sätt bidragit till att höja bildningsnivån hos intresserade myntsamlare. Det är en stor glädje för

stiftelsen att kunna konstatera, att Klackenberg fortsatt är verksam på numismatikens olika områden.

Klackenberg mottog medaljen vid Göteborgs numismatiska förenings möte 11 oktober 2004. Han höll då ett klarläggande och inspirerande föredrag om heraldikens utveckling från medeltid till nutid. Framställningen understöddes av vackra vapenbilder och väckte samlarintresse. En livlig frågestund följde och han belönades med kraftiga applåder.

Onsdag 13 oktober ledde han på ekonomisk-historiska institutionen ett doktorandseminarium om sin avhandling. Även här väckte han stort intresse och inspirerade till fortsatt forskning. Inte minst diskussionerna under seminariet och vid eftersitsen bevisade detta.

*För Gunnar Holsts stiftelse för numismatik,
Bengt Holmén,
ordförande*

Metallarbetaren från Västerås som samlade på svenska mynt

Det var knappast vanligt år 1931 att en dagstidning ägnade två långa artiklar åt en "vanlig" metallarbetare. Det hade inte heller hänt om de inte funnit hans fritidsintresse så spännande – han samlade nämligen på mynt.

Artiklarna i *Westmanlands Allehanda* 28/1 respektive 4/2 1931 handlade om Ragnar Larsson från Västerås, som var anställd vid Asea. Den första artikeln har rubriken "Västeråsbo som myntsamlare av stora mått. – En intervju" och den andra heter "Västeråsaren som samlat över 3.000 gamla mynt".

Ragnar Larsson började intressera sig för gamla mynt redan 1909, då som helt ung man. Han hade tidigare samlat på frimärken, men "dom var tråkiga att handskas med, gick sönder och ställde bara till besvär".

Vid den tiden var Ragnar Larsson verksam vid Keijzerska fabriken i Västerås. En dag fick han, av en gammal bekant till fadern, några gamla mynt. Det var denna gåva som blev grunden till myntsamlingen. Larsson kunde öka samlingen vartefter och med tiden nådde ryktet om hans myntsamlande även fabrikkör Keijser. Fabrikören ägde själv en myntsamling som han fått ärra, men eftersom han själv inte var intresserad av myntsamlande, erbjöd han den unge metallarbetaren att få köpa den. Ragnar Larsson köpte samlingen till skrotvärdet. "I den samlingen fanns det åtskilligt. När jag fick den, var jag verkligen lycklig".

Men de värdefullaste mynten hade han köpt under 1920-talet. Bildligt var det att lägga skärv till skärv, och det i dubbel bemärkelse, eftersom inga myntsamlingar ökas utan egna ekonomiska utlägg. När tidningsartiklarna trycktes hade han fått ihop ca 3 000 mynt. Det är många mynt, men "nog kan man väl plocka ihop tre tusen gamla. Ja, bevars." Men Larsson hade skapat fullständiga serier, åstadkommit system och framför allt haft gott väderkorn samt utmärkta förbindelser. Detta tänkande innebar att samlingen hade god kvalitet.

Det fanns mynt i samlingen från de flesta av Sveriges regenter. Det äldsta var en penning som präglats i Sigtuna för Olof skötkonung. Ragnar Larsson hade även mynt från Knut Eriksson, Erik Eriksson, Valdemar,

Magnus Ladulås, Birger, Magnus Eriksson o.s.v. Från Gustav I:s regering hade Larsson t.ex. en riksdaler 1542 (Svartsjö), 2-öre 1540 (Stockholm), tre ½-örtugar (Stockholm), därav två utan årtal och en från 1531, 4-penning 1547 (Stockholm). Larsson hade också några små klippingar från Hedemora, verkliga rariteter. De danska motsvarigheterna var representerade med tre exemplar, som hittats vid grundgrävning utanför Valsborg (mellan Anderslund och Ryttersberg) år 1912.

När Ragnar Larsson visade journalisten sina mynt från Erik XIV:s regering, sa han: "Av denna regents mynt har jag dåligt ställt". Han hade två 16-ören (klippingar), två ½-ören från 1566 och 1568 (båda Stockholm) samt en 1-skilling 1564 präglad i Reval. I fråga om Johan III hade Larsson en hel del. "Det största mynt jag äger är 1-mark, silver, 1591". Från Sigismunds tid fanns 1-ören och fyrkar som alla präglats i Stockholm samt en 3-groschen slagen i Polen. I tidningsartikeln från 4/2 berättar Larsson att han äger en Karl IX:s riksdaler 1610 (Stockholm) samt 1 mark, 2- och 1-ören, Göteborgsören (bl.a. 1 öre 1611). När det gällde Gustav II Adolf hade Larsson en rikhaltig samling silvermynt. Från hertig Johan hade han 1 öre (1617) som präglats i Söderköping. Larsson berättar att den kung som han hade mest av var Karl XI. Han hade inte mindre än 117 silvermynt från den monarken. Av senare tiders mynt hade han bl.a. det s.k. "pojkköret". Larsson sade sig också ha många provmynt.

I sin samling hade Larsson även drygt 200 polletter och spelpenningar. "Nu var det så, att i den gamla och inte alltid så goda tiden gjordes affärerna vid våra bruk upp utan de vanliga mynten. Lågo bruken avsides och långt från allfarväg, måste man på platsen åstadkomma pengar. Sådana tillverkades och gällde endast viss handelslokal och vissa varuslag eller särskilda dagsverken". I samlingen hade han polletter från t.ex. "Stadt, från Möllers salong, från biljarder, från ångslupen Märta och gud vet vad allt". Ragnar Larsson gjorde också ett längre uttalande i artikeln från 4/2:

"Det är intressant och lärorikt att studera och samla våra förfäders gamla mynt. Skall man samla, så skall man börja från grunden. Man får ej göra som mängden tror, köpa och köpa, vad som helst, och hur som helst. Först och främst bör man för-

söka att få serierna så fullständiga som möjligt av tydliga och vackra exemplar. Av stor vikt är även att försöka anskaffa så många olikheter som möjligt, av varje år. Det är just där det mesta arbetet ligger. Tillfölen givas, då upp till 15-tal olikheter av samma årtal och myntsort kunna uppbingas. Det finns ej något roligare än när jag kan upptäcka att jag fått tag i en vacker slant. Många gånger har jag studerat vissa mynt flera veckor innan jag fått klarhet över dem. Man får icke ge tappt i första taget. Trots allt har jag flera, som jag ännu ej kunnat utröna. Men jag har dem allt i minnet och hoppas att den dagen kommer, då jag klarar även dem.

Under alla dessa år jag samlat har jag många gånger hört olika meningar, av folk, angående myntets utseende, i förhållande till priset. En del anse att ett ärgigt fullt mynt är gammalt, och därför också dyrbart. Men det är ett stort misstag. Största värdet ligger i sällsyntheten, d.v.s. ju mindre antal som finnes präglade av myntet, desto sällsyntare är det. Samtidigt stiger priset. Värdet på ett mynt varierar betydligt till ex. 2 fullkomligt lika för lekmannen sett, äro för kännaren fullkomligt olika.

Ävenså angående åldern. Ett mynt från 1500-talet är i många fall billigare än ett från 1800-talet. Det är icke att begära, att den stora allmänheten, som icke är insatt i numismatik, kan ha reda på sådant. Ty det behövs verkligen grundliga studier om man vill uppnå sitt mål. I allmänhet tänka vi ej så mycket på mynten, man låter dem rulla nu för tiden. Men det har varit andra tider förr, då mynten icke kunde "rulla", därför att de voro fyrkantiga och avlånga, vilket ha sin egen lilla historia, som för övrigt hela myntväsendet har. Jag har nu omtalat det huvudsakligaste tillvägagångssättet att plocka ihop en samling mynt".

Naturligtvis hade det varit intressant om Ragnar Larsson hade berättat mer om hur han förvärvade sin mynt. Trots detta är man tacksam för att det gjordes artiklar om denne myntsamlare. Han skulle kunna stå som representant för mellanskicket bland samlare som ofta var skickliga numismatiker, men med begränsade ekonomiska resurser.

Det skulle också vara intressant att veta något om vad som hände med Ragnar Larsson och med samlingen efter 1931. Kanske finns det någon läsare som kan lämna kompletterande upplysningar?

Ian Wiséhn

Olof Rudbeck den äldre, Gustavianum och Magnus Gabriel De la Gardie på medalj

Uppsala universitet upplevde på 1600-talet ett ökat kungligt inflytande, något som bland annat tog sig uttryck i den yttre miljön. Ett nytt ämbete, universitetskansler, infördes vid universitetet med tanken att öka det kungliga inflytandet och hålla uppsikt över universitetet. Här presenteras ett antal medaljer ur Kungl. Myntkabinettets samling.

Olof Rudbeck (1630-1702) var en av universitetets främsta män, verksam inom många olika vetenskapliga områden. För eftervärlden har han främst blivit ihågkommen som upphovsman till *Atlantica*, där han söker förena den svenska stormakten med en grekisk och fornnordisk högkultur. Men Rudbeck var även verksam som arkitekt och byggherre. Hans ställning som arkitekt vilade på universitetets kansler, Magnus Gabriel De la Gardie, som tilldelade Rudbeck de flesta av uppdragen.¹ På grund av universitetets begränsade ekonomi stannade många av byggnadsplanerna på papperet. Den mest välkända byggnaden är den anatomiska teatern som byggdes åren 1662-1663 ovanpå *Gustavianum*, universitetets främsta byggnad.

Gustavianum återges på ett flertal kanslersmedaljer. Den första av dem gällde Adolf Fredrik som 1747 blev Uppsala universitets kansler.² Som regerande kung återtog Gustav IV Adolf kanslerskapet 1796, och två år senare kom en medalj ut i samband med detta. *Bild 1*. Medaljen är utförd av medaljkonstnären Lars Grandel (1750-1836).³ I likhet med tidigare kanslersmedaljer återges *Gustavianum*s arkitekturbild på medaljens framsida. Inskriften på framsidan lyder *TVVS IAM REGNAT APPOLO* [Nu regerar din Apollo] Inskriften i avskärningen lyder: *CVRA ACAD / emiae / VPSAL / iensis / SVSCEPTA MDCCXCVI* [Omsorgen om Uppsala universitet mottagen]. På medaljens åtsida förekommer en bröstbild på Gustav IV Adolf där han framställs med ombundet hår, i harnesk, med serafimerbandet och veck av hermelinsmanteln från vänstra axeln. Inskriften runt om porträttet lyder: *GVSTAVVS IV ADOLPHVS D / ei / G / ratia / REX SVECIAE* [Gustav IV Adolf med Guds nåde Sveriges konung].

1. Medalj med porträtt över Gustav IV Adolf utförd av L. Grandel 1796. Frånsidan visar *Gustavianum* i Uppsala,

Grandel fick utföra ett trettioårigt kungligt medaljer över Gustav III, Gustav IV Adolf, Karl XIII och Karl XIV Johan.⁵ Han vistades en längre tid i Rom. Den romerska skolningen tar sig framförallt uttryck i den nyklassicistiska stilen.⁶ Grandels porträtt är skulpturalt fast uppbyggda, med stora rena, föga modellerade ytor. Det gäller i hög grad porträtten av monarkerna. Porträtten över Gustav IV Adolf har samtliga ett starkt realistiskt drag.

Olof Rudbeck själv finns avporträtterad på en ensidig medalj gjuten av Nils Keder efter en modell av Arvid Karlsteen.⁷ *Bild 2*. Porträttet är en bröstbild i hög relief av Rudbeck iklädd rock och slät krage. Det är oklart när medaljen är gjuten.

Arvid Karlsteen (1647-1718) ("den svenska medaljkonstens fader") som låtit utforma porträttet var både medalj- och myntgravör samt miniatyrmålare.⁸ År 1674 utnämndes Karlsteen av kungen till kunglig medaljgravör och 1680 tillträdde han tjänsten som gravör vid Kungliga Myntet.⁹ De båda huvudströmningarna inom 1600-talets konst, klassicism och barock, kommer till uttryck i Karlsteens mynt- och medaljproduktion. Karlsteens porträtt av tidens stormän är av stort ikonografiskt värde, däribland porträttet över Olof Rudbeck. Det var genom porträttkonsten, där han visade en förmåga att träffa likhet, som han skaffade sig ett rykte i Europa.¹⁰

Som tidigare nämnts vilade Rudbecks roll som arkitekt i hög grad på Magnus Gabriel De la Gardie, som innehade ämbetet som universitetets kansler under de årtionden Rudbeck var verksam som arkitekt. De la Gardie kom att inta en roll gentemot

3. Medalj med porträtt över Magnus Gabriel De la Gardie av G. Pründt 1650-1653. På framsidan en växande solros.

Rudbeck som mecenat/patronus där Rudbeck var kanslerns informatör och högra hand vid universitetet. De la Gardie återges på åtsidan av en jetong. *Bild 3*. Där visas han i bröstbild i harnesk med mantelveck. Runtom löper en inskrift: *MAGNVS GABRIEL DE LA GARDIE COMES DE LECKO ET ARENSBORG* [Magnus Gabriel De la Gardie, greve till Leckö slott och Arensburg]. På jetongens framsida förekommer en sol-

2. Medalj med porträtt över Olof Rudbeck utförd av A. Karlsteen.

ros som vänder sig mot solen. Kanten på båda sidorna är omgiven av en pärlrand. Inskriften som löper runt om lyder: *CONSCIENTIA VIRTVTI SATIS AMPLVM THEATRVM* [Samvetet är för dygden en tillräckligt stor teater].¹¹ Denna inskrift tros ha varit De la Gardies valspråk.¹² På fältet står det: *TIBI SOLI* [Åt dig endast].¹³ Jetongen är gjuten efter 1650, då De la Gardie vid drottning Kristinas kröning erhöll grevskapet Arensburg på Ösel och antagligen efter 1653, då han tvingats dra sig undan från hovet.¹⁴ Konstnären bakom medaljen var den tyske medaljören Georg Pfründt (1603-1663).¹⁵

De la Gardie återges på ytterligare en medalj av mynt- och medaljgravören Johan Georg Breuer. Bild 4. På åtsidan förekommer De la Gardie liksom på den ovan beskrivna jetongen i bröstbild iklädd harnesk med mantelveck. Inskriften som löper runt om lyder: *MAGN / vs / GABRIEL DE LA GARDIE R / egni / S / veciae // et / CANCELL / arius /* [Magnus Gabriel De la Gardie, Sveriges rikets kansler]. På fränsidan står ett upprätt palmträd bärande en stor sten/tyngd på toppen. Fyra ansikten på fyra sidor om palmträdet föreställer vädergudar som blåser på palmträdet. Inskriften runt om motivet lyder: *NEC PONDERE NEC INIURIIS FRANGOR* [Jag bryts/knäcks vare sig av tyngd eller överväld].¹⁶ Fränsidan avser striderna inom rådet där De la Gardie som huvudman för Franska partiet upplevde motstånd.¹⁷ Medaljen gjöts troligen mellan år 1660 och 1680.

Man antar att medaljgravören Johan Georg Breuer var av tyskt ur-

4. Medalj med porträtt över Magnus Gabriel De la Gardie av J. G. Breuer 1660-1680. På fränsidan ett palmträd.

sprung. Hans födelse och dödsår är okända.¹⁸ Han framträder som gravör vid myntverket i Avesta mellan år 1649 och 1665 och som gravör i Stockholm omkring 1666-1668.¹⁹ Breuers svenska medaljer uppgår till ca 35 i antalet, och de visar samtliga

en enhetlighet i fråga om motiv och stil som karaktäriseras av en hög relief med särskilt högt, snett avskuret axelparti, ett böljande hårsvall samt ornamentalt behandlade mantelflikar och harneskdelar. Fränsidornas symbolval är ofta enkelt och väl gestaltade.²⁰

Ebba Engström

Foto: Gabriel Hildebrand, KMK.

Litteratur

Henkel, A. & Schöne, A.: *Emblemata, Handbuch zur Sinnbildkunst des XVI und XVII Jahrhunderts*. Stuttgart.

Hildebrand, B. E.: *Minnespenningar öfver enskilda män och kvinnor*. Stockholm 1860.

Hyckert B. E.: *Minnespenningar öfver enskilda svenska män och kvinnor, Vol I, Numismatiska meddelanden XVII*, Stockholm 1905.

Ossbahr, C. A.: *Architectura numismatica, Samfundet Sankt Eriks Årsbok*. Stockholm 1923.

Vollmer, H.: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*. Leipzig 1932.

Vergilius: *Eclogue IV*.

Svenskt konstnärslexikon. Malmö 1952-1957.

Svenskt biografiskt lexikon 17. Stockholm 1967-1969.

Svenskt biografiskt lexikon 20. Stockholm 1973-1975.

Noter

¹ B. E. Hildebrand, *Minnespenningar öfver enskilda män och kvinnor*, Stockholm 1860, s. 53. Magnus Gabriel De la Gardie var rikskansler och medlem av förmyndarregeringen under Karl

XI:s minderårighet. Därefter blev han riksdrots och president i Svea hovrätt. Han ruinerades av förmyndarråsten och reduktionen.

² C. A. Ossbahr, *Architectura Numismatica, Samfundet Sankt Eriks Årsbok*, Stockholm 1923, s. 21.

³ B. E. Hyckert, *Minnespenningar öfver enskilda svenska män och kvinnor*, Vol I, *Numismatiska meddelanden XVII*, Stockholm 1905, Gustav IV Adolf 12.

⁴ Detta är ett mycket känt citat av Vergilius. Det är en oerhörd laddad allusion som syftar på att nu ska en ny och lycklig tid komma. Strofen är skriven på hexameter och lyder: "Casta fave Lucina, tuus iam regnat Apollo." Vergilius, *Eclogue IV*.

⁵ *Svenskt biografiskt lexikon*, 17, Stockholm 1967-1969, s. 224.

⁶ *Svenskt konstnärslexikon II*, Malmö 1953, s. 310.

⁷ Hyckert 1-2, s. 88, Olof Rudbeck, 3.

⁸ *Svenskt konstnärslexikon III*, Malmö 1957, s. 355.

⁹ *Svenskt konstnärslexikon III*, 1957, s. 355.

¹⁰ E. Grill, *Svenskt biografiskt lexikon*, band 20, Stockholm 1973-75, s. 764.

¹¹ Man behöver inte få beröm eller belöningar. Stoikerna menade att man inte behövde få beröm för en god gärning.

¹² Hildebrand, 1860, s. 54.

¹³ Citat kan ofta vara många olika tolkningar. Detta citat kan betyda att dig endast tjänar jag.

¹⁴ Hildebrand, 1860, s. 54.

¹⁵ H. Vollmer, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, Leipzig 1932, s. 538.

¹⁶ Detta är ett emblem som syftar på motivet: palmträdet knäcks inte av stenen, d.v.s. tyngden det har över sig eller av vinden som blåser på det, d.v.s. övervåldet. Se A. Henkel & A. Schöne, *Emblemata, Handbuch zur Sinnbildkunst des XVI und XVII Jahrhunderts*, Stuttgart, s. 192.

¹⁷ Hildebrand, *Personmedaljer*, nr 3, s. 54.

¹⁸ *Svenskt konstnärslexikon I*, Malmö 1952, s. 243.

¹⁹ *Svenskt konstnärslexikon I*, 1952, s. 243.

²⁰ *Svenskt konstnärslexikon I*, 1952, s. 243.

Lästips!

Se också presentationen av den belöningsmedalj som instiftades med anledning av 300-årsminnet av Olof Rudbeck d.ä:s död 2002. Artikeln är skriven av Harald Nilsson i SNT 2003:1 s. 20-21.

Falskt som djupa vatten – korta anteckningar rörande falska sedlar under 1800-talet

Hela tiden höjs ribban! Våra sedlar blir alltmer välgjorda och säkra mot sedelförfalskare. Men trots att inslagen av säkerhet ökat för varje decennium finns det ändå falska sedlar i omlopp. Här har teknikens utveckling även bistått brottslingarna. Så t.ex. är färgkopiatorer farliga hjälpmedel för den som vill utöka sin kassa på oerligt sätt.

Under 1800-talets första hälft pågick en allvarlig diskussion bland tekniker, bankmän och statstjänstemän om behovet av att öka sedlarnas säkerhet. De gamla vita sedlarna med tryck på enbart framsidan var sedelförfalskarnas favoritssedlar. Svenska staten försökte försvara sig med avskräckande straff för förfalskare: *Den som denne Sedel efterapar eller förfalskar, skall warda hängd.*

Möjligen tyckte även de två ärevördiga fruarna Justitia och Nemesis att hängningsstraffet var alltför strängt. Sista gången som detta straff utmättes i Sverige var år 1830. Då hängdes vid Marstrand en sedelförfalskare vid namn Johannes Bramberg. Det bar sig inte bättre än att repet brast, delinkventen föll till marken och kvicknade till efter en stund – en av de få hängningar som verkställdes här i landet utan dödlig utgång.

Ungefär samtidigt som detta hände inleddes i vårt land en epok, som kom att bli viktig för herrar sedelförfalskare. De första enskilda bankerna grundades och började ge ut egna sedlar. Snart fanns det ett stort antal olika sedlar ute i cirkulationen. Och för vanliga människor, som sällan hanterade några sedlar överhuvudtaget, blev det svårt att avgöra om sedlarna var äkta eller falska. Förfalskning av privatbankssedlarna medförde inte lika stränga straff som efterapningen av Riksbankens sedlar. Detta var nog en av orsakerna till att förfalskarna "arbetade" med den stora sedelfloran som kom från de enskilda bankerna. Med hjälp av lite trycksvårta kunde de skapa värden av ingenting.

Smålands privatbank, för att ta ett exempel, konstaterade sin första förfalskning redan 1842. En sedel på två riksdaler banko hade ändrats till tio riksdaler. Banken var rädd för att allmänhetens förtroende för dess sedlar

skulle rubbas, om nyheten om förfalskningen kom ut. Därför hölls den hemlig. Men Smålandsbanken fick, som andra banker, under de följande åren ofta se sina sedlar förfalskade. Ett av de största försöken gjordes 1846 då oäkta sedlar till ett belopp av 21.900 riksdaler banko trycktes. Förfalskarna blev tagna och skadan var minimal. Att tysta ned sådana här historier gick inte. Bankerna fick inrikta sig på att försöka få straffen skärpta och samtidigt göra sedlarna så svåra att eftergöra som möjligt. Rörande Smålandsbanken har Magnus Widell annars lämnat utmärkta uppgifter i sin skrift *Smålandsbankens sedlar* (skriften utgiven av Numismatiska Litteratursällskapet i Göteborg 1988).

Blåddrår man igenom tidningarna, i synnerhet under 1840-talet, så finner man ofta notiser om falska sedlar på olika platser i landet. Bland de privatbanker som oftast förekommer i sådana sammanhang är förutom Smålandsbanken, Skånska privatbanken i Ystad, Östgöta privatbank och Stora Kopparbergs bergslags enskilda bank.

Under loppet av år 1847 var t.ex. många falska sedlar från Östgöta Privatbank i omlopp i Västergötland. En tidningsman som fått se en sådan sedel, lämnade följande beskrivning: "Sedeln var i artistiskt hänseende föga bättre än de plumpa träsnitt, som av s.k. visgubbar kolporteras ute på landsbygden. Namnen äro mestadels oläsliga och troligen falska, vattenstämpeln otydlig och högst illa utförd, med ett ord, hela sedeln röjer att den är ett verk av en klåpare, som inte ens känd de första grunderna i linearritning eller teckning."

Liknande omdömen fälldes mer än en gång över alstren som förfalskarna lyckats få fram. Ändå kunde ett sådant fuskverk gång på gång luras på godtroget folk som varande äkta.

IW

HÅKAN WESTERLUND

MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Olympiska föremål

Wasagatan 42

111 20 STOCKHOLM

TEL 08 - 411 08 07

Skruvdosans hemlighet

I *Nerikes Allehanda* – *Nerikes Tidning* den 8 februari 1958 står det att läsa om en myntstöld som ägt rum på läns museet i Örebro. Det var den dittills största myntstölden som ägt rum i Sverige. Emellertid fick historien ett lyckligt slut då alla de ca 1 500 mynten – till personalens oförställda glädje – återbördades till läns museet.

Vid genomgången av de återlämnade mynten upptäcktes att ett av mynten inte var vad det utgetts att vara. Det visade sig vara en ”skruvdosa”, eller skruvtaler¹. Enligt beskrivningen är det en skruvtaler tillverkad i Augsburg under Gustav II Adolfs tid. Skruvtalern innehöll nio glimmerskivor och två av papper med målade religiösa motivⁱⁱ. I artikeln antog man att den tillverkats till minne av svenska härens landstigning i Tyskland år 1630 och som samtidigt sammanföll med 100-årsdagen av Augsburgska trosbekännelsen.

Personalen på museet kände alltså inte till att de hade en skruvtaler i sin samling förrän den avslöjades sig själv efter återkomsten till museet. Landsantikvarien Bertil Waldén yttrade sig på följande sätt: ”*Tänk, här har 20 000 människor årligen strövat igenom museet och tittat på mynten, men ingen har haft en aning om att myntet var något annat än det såg ut att vara.*”

Då undertecknad tog kontakt med Örebro läns museum hade skruvtalerns existens återigen glömts bort. Men med hjälp av Rolf Alstertun, känd skribent i *SNT*, har man lyckats återfinna den. Vårre var det med glimmerskivorna. De hade kommit på avvägar och tycktes vara försvunna för alltid. Till slut återfanns de dock, skilda från sitt sammanhang, i en ask i en annan del av magasinet.

Skruvtalern från Örebro, utsida och insida. Foto Per Torgén, Läns museet i Örebro.

Skruvtalern är tillverkad av ett talemmynt som präglats i Augsburg år 1632. Staden Augsburg erövrades av Gustav II Adolf just det året och hölls av svenskarna fram till 1634. Här präglades både guld- och silvermynt. Myntmästaren i staden hette Balthasar Schmidt. Det troliga är väl att dosan tillverkats tämligen kort tid efter präglingen.

Bilderna på talerns insidor visar på den ena sidan en präst med händerna i en ”välsignande” gest. På den andra sidan står en präst vid flammade lågor i vilka djävulen lider helvetets kval. Dessa bilder anspelar uppenbarligen på Martin Luther. Den första kan tolkas till det tillfälle då Martin Luther stod inför kejsaren och kyrkan i Worms och yttrade orden: ”*Här står jag och kan inget annat. Gud hjälpe mig. Amen*”. Den andra anspelar troligen på Martin Luthers kamp mot djävulen i Wartburg, då han under elva veckor översatte bibeln till tyska.

Glimmerskivorna är tänkta att ligga ovanpå bilderna på skruvtalerns

insidor så att nya bilder skapas. I det här fallet skildras Martin Luthers liv och händelseförloppet fram till den Augsburgska bekännelsenⁱⁱⁱ. Bilderna visar bl.a. Martin Luther när han översätter bibeln, bränner påvebullen den 10 december 1520, spikar upp sina teser mot avlatsbrevet på kyrkporten i Wittenberg.

Bilderna handlar troligen också om vägen till den Augsburgska bekännelsens undertecknande. Kejsar Karl V sammankallade år 1530 till riksdag i Augsburg för att hitta en lösning på de religiösa konflikterna. På riksdagen framlade Philipp Melancthon, Luthers kollega och nära vän, reformationstankarna. Luther själv kunde inte göra det eftersom han var bannlyst av påven. Melancthon presenterade den av honom skrivna bekännelsen, *Confessio Augustana*.

När mynten återkom till museet var det oreda bland dem. Man fick då hjälp från Kungl. Myntkabinettet med att ordna upp samlingen. Myntsamlingen innehöll både svenska och utländska mynt, från Knut den store till Oscar II. I tjuvgodset ingick också sedlar och guldmynt samt vapen.

I glädjen över att mynten kommit tillbaka beslutade de ansvariga vid museet att ordna en specialutställ-

Sökes: 4 mark 1720–1738, min. 1+,
1/6 rdr 1715 eller 1717, min. 1+.
Richard, tel.: 070-576 62 65.

ULF NORDLINDS MYNTHANDEL AB

Karlavägen 46

Box 5132 102 43 Stockholm
Tel 08/662 62 61 - Fax 08/661 62 13

KÖPER • SÄLJER • VÄRDERAR
MYNT • SEDLAR • MEDALJER
ORDNAR

Lagerlista över svenska
personmedaljer
www.nordlindsmynt.se

Skrutalern från Örebro, de nio glimmerskivorna. Foto Per Torgén, Länsmuseet i Örebro.

ning av dem i Konsthallens föreläsningssal. Utställningen tilldrog sig ett mycket stort intresse.

Eva Wiséhn

Författaren tackar länsmuseet i Örebro och Rolf Alstertun för hjälp i sökandet efter den försvunna skrutalern och dess innehåll.

Litteratur

Clauss, H.: Der Schraubtaler und seine Geschichte. *Mitteilungen Bayerische Numismatische Gesellschaft XXXI.*

Pressler, E.: *Schraubtaler und Steckme-*

daillen. Verborgene Kostbarkeiten. Stuttgart 2000.

Münzen in Brauch und Aberglauben. Katalog från Germanisches National Museum i Nürnberg, Mainz am Rhein 1982.

Noter

ⁱ Skrutaltarar har tidigare behandlats i denna tidskrift bl.a. i SNT 2001:2 och 2001:4.

ⁱⁱ Skrutalern kan hänföras till Clauss grupp IIIc och Presslers grupp 3.

ⁱⁱⁱ Jämför Pressler nr 20 s. 30 och Münzen in Brauch und Aberglauben s. 136. □

Svenska och skandinaviska mynt och sedlar.

Stor sortering av utländska jubileumsmynt, årsset samt småmynt. Euro-utgåvor, polletter och medaljer.

Prislistor gratis.

☺

NORRTÄLJE MYNTHANDEL

Box 4, 761 21 Norrtälje
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

INTERNETADRESS:
<http://www.nmh-mynt.a.se>

De senaste jubileumsmynten i silver och guld. Foto Gabriel Hildebrand, KMK. Se också omslagsbilden i färg.

Stockholms slott 250 år

Jubileumsmynt

Vid en ceremoni på slottet den 11 oktober förra året överlämnade riksbankschefen Lars Heikensten till Carl XVI Gustaf de nya jubileumsmynten med anledning av Kungliga Slottets 250-årsjubileum. Även till Kungl. Myntkabinettet har två exemplar överlämnats.

Det gamla slottet Tre Kronor brann ner en majdag 1697. I det nya slott som sedan byggdes ingår delar av befästningsmuren från 1200-talet, i huvudsak källarrummen i slottets vid branden tämligen nyrenoverade norra länga. Arkitekten, Nicodemus Tessin d.y. (1697-1754), hängde bokstavligen på låset, när Tre Kronor brann och stod färdig med nya ritningar för en ombyggnad. Han hade redan låtit bygga om norra längan och lyckades också rädda denna undan branden. Det nuvarande slottet är uppfört under hans ledning.

Allt arbete med bygget stod still i över tjugo år på grund av det stora nordiska kriget, från 1707 till 1728. Först 1754 var det nya slottet färdigt och kung Adolf Fredrik och hans familj kunde flytta in. Den stora slottsbyggnaden var inte bara avsedd för kungligheten utan även för bl.a. riksrådet, regeringskansliet och Kungl. Biblioteket. Det var vårt lands dåvarande största byggnadsföretag. Genom att det pågick så länge, såväl byggandet som det omfattande inredningsarbetet, kom det att bli av stor betydelse för svensk konst och kultur.

Mynten

De nya minnesmynten – Kungliga Slottet 250 år – utges i guld och silver i valörerna 2000 kronor respektive 200 kronor. Konstnär är Annie

Winblad Jakobowski. Utgivare är Sveriges Riksbank och tillverkare Nordic Coin, Svenska Myntverket, Eskilstuna.

Åtsida: Kungl. Slottet sett från Skeppsbron samt årtalen 1754-2004, ovan ses moln och nedan fyra små fiskar. Omskrift: KUNGLIGA • SLOTTET • STOCKHOLM i klassisk antikva, nedan 250 ÅR omgivet av bokstäverna E för Eskilstuna och H för Heikensten.

Frånsida: I botten en nutida karta över Stockholm med Gamla stan i fokus. Kungl. Slottets placering på kartan är markerad med en strålande nordstjärna. Enligt konstnären själv är den vald som en symbol för Sverige då Nordstjärneorden instiftades år 1748 under pågående slottsrenovering. Ovanpå kartan ligger två stora nycklar av äldre typ. Som modell har originalnycklarna från 1700-talet stått; de används än idag vid öppnandet av Rikssalen och Slotts kyrkan. Konstnären ser dem som en modern symbol för kungaparets inflyttning till sitt nya hem och som en av de kungliga regalierna. Nycklarna utgör också ”stadens nycklar”. På denna sida finns valörbeteckningen, 200 respektive 2000 KRONOR.

Konstnären

Annie Winblad Jakobowski är född 1962. Hon har sin grundutbildning vid Konstfackskolan, men har också studerat i London och Cambridge. Under ett par år var hon anställd som vattenmärkesgravör och värdepappersformgivare vid AB Tumba Bruk. Hon gjorde två medaljer till FIDEM-kongressen och utställningen i Seixal i Portugal förra året och har för närvarande ytterligare medaljuppdrag på gång. Detta är första gången hon formger mynt.

Fakta om mynten:

Valör	2000 kr	200 kr
Material	900/1000 guld	925/1000 silver
Vikt	12,00 g	27,03 g
Diameter	26 mm	36 mm
Uplaga	6.000 st. max	35.000 st. max

Monica Golabiewski Lannby

Litteratur

Golabiewski Lannby, M.: Slottets åtta århundraden – speglade i mynt. *SNT* 1998:8 s. 200 - 204.

Lagerqvist, L. O.: Slottsbranden 1697 – ett 300-årsminne [Ny medalj]. *SNT* 1997:6 s. 150.

Internet

www.myntverket.se

Unionsminne

I år är det etthundra år sedan unionen mellan Sverige och Norge löstes upp. Till minne av detta kommer Riksbanken att ge ut minnesmynt i silver, 200 kronor, och i guld, 2000 kronor.

Minnesmyntens utformning fastställs av riksbanksfullmäktige. Upplagor, försäljningspris och tidsplan för utgivning fastställs i början av året. Enligt ett preliminärt beslut kommer minnesmynten att ges ut i månadsskiftet september/oktober.

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt sedlar medaljer
ordnar nålmärken

Öppettider
Vardagar 10.00 – 18.00
Lördagar 10.00 – 14.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-411 50 81
Fax. 08-411 52 23

Celebert besök på Stockholms myntklubb

Klubben sammanträder två gånger per verksamhetsmånad, varav en gång på kvällen. Vår policy är att då ha ett numismatiskt föredrag, gärna med bilder. Redan i våras kom jag överens med vår numismatiska polyhistor (= allvetare) Lars O. Lagerqvist om att föreläsa på vårt oktobersammanträde och våra förväntningar var spända.

Lars började föredraget med en bild av en atensk tetradrachm, som han försökte förvärva i unga år och som ledde hans intresse in på numismatikens område och sedermera till Kungl. Myntkabinetet, vars chef han så småningom blev. Med en serie diabilder på mynt – alltifrån de lydiska elektronmynten, ca 2.500 år gamla, de klassiska grekiska, romer-

ska, bysantinska och arabiska perioderna, enstaka ”typmynt” som exempelvis den bömiska och medeltida Prag-groschen – förde han oss fram till våra dagars mynt. Härtill kommer alla intressanta ekonomiska och politiska kommentarer, som mynten gav upphov till.

Vid frågestunden efter föredraget nämnde bland annat undertecknad, att myntfirman Gorny & Mosch i München (långvariga förbindelser!) i sin auktionskatalog i oktober/nr 135 upptar den sällsynta Oxenstierna-”riksdalern” utan är men präglad i staden Würzburg i norra Bajern 1633. Staden var besatt av svensarna 1631-1634. Myntet betecknades som RR, vacker patina, utrop € 15.000.

En fråga är uppenbar: varför präglades ett mynt med den svenske rikskanslerns bild? Svaret blev entydigt. Tyska protestantiska furstar låg bakom projektet. Axel Oxenstierna var efter Gustav II Adolfs död Sveriges mäktigaste man! I denna diskussion

kom vår celebre gäst nr två in – Julius Hagander, ordförande i Svenska Numismatiska Föreningen. Julius äger en enastående samling svenska guldmynt och ”dalar” presenterade i ett välkänt praktverk. Han berättade bland annat om hur han på sin tid förvärvade ett exemplar av ovannämnda daler. Vi glädde oss över hans förvaro och hans inlägg i diskussionen.

Ytterligare en celeber gäst deltog denna kväll – Ian Wiséhn, chef för KMK. Han har tidigare hållit föredrag i vår klubb om KMK:s fängslande historia och även berättat om planerna för Tumba bruksmuseum, som nu kommit under KMK:s domvärjo. Ian har på flera sätt stött vår verksamhet, för vilket vi tackar, vilket även gäller de övriga två gästerna. Ett fyrtiotal deltagare samlades sedan kring klubbmästare Lars Arnalds förstärkta kaffebord innan ordföranden, Jackie Hansén, avslutade sammankomsten.

*Carl-Axel Lindblom,
vice ordförande*

Paul Levin om falska sedlar i Kristianstad

Fredagen den 15 oktober förra året höll Kristianstadsortens Numismatiska Förening (KNF) ett månadsmöte med auktion. Till detta hade Paul Levin från Göteborg inbjudits för att tala om sedlar. Inbjudan till Pauls föredrag hade riktats av Svenska Numismatiska Föreningen och KNF gemensamt och utgjorde en del i SNF:s strävan att ge sina medlemmar i hela landet ett så stort utbyte av föreningen som möjligt.

Paul Levin är för de flesta välkänd som mynthandlare. Han driver sin firma under namnet Ticalen vid Stureplatsen i Göteborg. Mindre känt är att Paul tidigare arbetat som polis. Under denna yrkesperiod lyckades det Paul att ur Polismuseet i Göteborg byta till sig en del förfalskade sedlar. Samlingen har allteftersom utvidgats och samlandet blivit en vurm. Det var ur denna ovanliga kollektion som åhörarna fick se objekt och lyssna till intressanta historier.

En av de äldsta och mest intressanta förfalskningarna var en tre riksdaler banko från Smålands bank med dateringen 1842. Sedelns tillkomst och det rättsliga efterspelet är välkänt. Den framställdes av fyra herrar med olika kompetens. En av dem var hemma i konsten att tillverka erforderligt papper, en annan kunde blanda färg till trycket och en

Paul Levin. Foto Dan Carlberg.

tredje hade en god handstil som lämpade sig för att förfalska dåtidens handskrivna underskrifter.

Smålandssedeln har ett antal kännetecken som avslöjar dess rätta identitet. Så framställdes t.ex. inga äkta sedlar 1842. Detta uppmärksammade förfalskarna emellertid innan de prånglade ut falsarierna på marknaden och ändrade därför året till 1837 med bläck. Vissa avsnitt i texten är också inkorrekt återgivna. Paul har dessutom upptäckt, att de Smålandslejon (som ju är försedda med armborst) som återfinns på originalsedlarna är utbytta mot bohuslänska lejon (med en krökt hillebard).

År 1843 kunde förfalskarna gri-

pas. Det stränga straff om hängning som föreskrevs på sedlarna vid denna tid verkställdes aldrig. Straffet blev tvärtom riktigt lindrigt. De fyra förövarna undkom med en penningbot om 13 riksdaler och 16 skilling vardera samt 28 dygns fängelse. Denna förmildring, menar Paul, var ett tecken på att staten inte hade samma intresse av att skydda privatbankernas sedlar som sina egna.

År 1869 dömdes en L. E. Malm till hela åtta års fängelse för att ha förfalskat Örebro Enskilda Banks sedlar. Detta visar att straffens stränghet kunde variera väsentligt. Flera av Pauls sedlar har också intressanta noteringar från tingsrätten om såväl förfalskaren som om det straff han ådömdes.

Kvaliteten på det oärliga hantverket varierar mycket. Det är svårt att föreställa sig hur godtrogna en del mottagare verkar ha varit, då man bese en del av samlingens ganska dåliga handritade objekt. Säkert bidrog de vid denna tid ofta klena ljusförhållandena (många affärer gjordes ju förr upp utomhus) samt avsaknaden av glasögon hos fattigt folk.

Paul Levin gjorde en mycket intressant framställning för det sextiotal åhörare som samlats. Avslutningsvis varnade han för en del nu aktuella förfalskningar av mynt och sedlar, så t.ex. de s. k. Gävlekopiorna samt låt åhörarna titta närmare på sitt rikhaltiga sedelalbum.

Dan Carlberg

1. I april 2003 gjordes ett mycket intressant fynd i närheten av Oxford, England. Fyndet bestod av närmare 5.000 senromerska mynt från perioden ca 250-275 e.Kr. I fyndet fanns ett exemplar av ett mynt från en kejsare/kejsarkandidat vars existens varit omtvistad. Vem åsyftas?

- 1.** Domitianus (II)   **X.** Tetricus   **2.** Caligula

2. Vem har sagt följande: *"Det var roligt att vinna, men skattmasen tog mer än hälften, så det blev bara 4.800 kronor kvar [...]"*. Bonus för den som kan berätta i vilket sammanhang ovanstående uttalades!

- 1.** Erik Åsbrink   **X.** Bertel Tingström   **2.** Ernst Nathorst-Böös

3. I september invigdes en ny utställning på Kungl. Myntkabinettet. Ämnet är medaljer, men vad heter konstnären bakom de utställda verken?

- 1.** Ron Dutton   **X.** Sebastian Dattler   **2.** Ernst Nordin

4. Karl XIII (1809-1818) lät prägla silvermynt i ett antal valörer i Stockholm. Vilka?

- 1.** 1 riksdaler, ½ riksdaler, ¼ riksdaler, 1/12 riksdaler & 1/24 riksdaler
X. 1 riksdaler, ½ riksdaler, 1/3 riksdaler, 1/12 riksdaler & 1/24 riksdaler
2. ½ riksdaler, 1/3 riksdaler (kastmynt), 1/12 riksdaler & 1/24 riksdaler

5. En sedelfråga! Sveriges Riksbank lät trycka sedlar med valören 5 kronor och motivet "Sittande Svea" år 1890. Med samma motiv trycktes även sedlar i valörerna 10, 50, 100 och 1.000 kronor. Hur många sedeltyper med valören 1.000 kronor har vi haft i Sverige efter "Sittande Svea"?

- 1.** 2 sedeltyper   **X.** 3 sedeltyper   **2.** 4 sedeltyper

6. Under Adolf Fredriks tid som regent präglades bl.a. Stora Kopparbergs Bergslags pollett om 6 öre kopparmynt. Under vilka år präglades nämnda pollett?

- 1.** 1766, 1787, 1790   **X.** 1800, 1801, 1803   **2.** 1762, 1763, 1765

7. I Björn-Otto Hesses bibliografi över svensk numismatisk litteratur finns det ett tyskt samlingsverk av en Johann David Köhler: *Historischer Münz-Belustigung* [...], Band 1-22, Nürnberg 1729-1750. Hur många nummer med anknytning till svensk numismatik kan man bocka av i Hesses bibliografi om man har turen att få tag på en svit av Köhlers samlingsverk?

- 1.** 27 nummer   **X.** 53 nummer   **2.** 84 nummer

8. Svenska Numismatiska Föreningen lät prägla en medalj i silver över Ulla S. Linder Welin under 2004. Medaljen utgör nummer 80 i föreningens medaljproduktion. Vad heter konstnären bakom verket?

- 1.** Raimo Heino   **X.** Louise Lidströmmer   **2.** Gunvor Svensson Lundkvist

9. Vilken av Karl XII:s så kallade nödmyntstyper präglades i flest antal? Bonus till den som kan namnge finansministern som "råkade illa ut" på grund av nödmynten!

- 1.** Saturnus   **X.** Wett och Wapen   **2.** Mercurius

10. Under 2004 disputerade Cecilia von Heijne på sin avhandling som heter ...

- 1.** I skuggan av vikingatiden. Om Skåne, Halland, Blekinge och Själland
X. Coins in Danish hoards from c. 750-1145
2. Särpräglat. Vikingatida och tidigmedeltida myntfynd från Danmark, Skåne, Blekinge och Halland (ca 800-1130)

Lycka till!
 Frédéric Elfver

AURUM AUKTIONER AB

stockholm

Välkommen till en ny myntauktionsfirma i Stockholm!

Vi erbjuder:

Rikt illustrerad professionell auktionskatalog

Alla objekt publiceras på Internet

Två kvalitetsauktioner i centrala Stockholm varje år

Katalog erhålles genom att sätta in 50:- på bankgiro 5103-3587
Glöm inte att uppge namn och adress på talongen!

Inlämning pågår, sista inlämning 20 mars 2005

VÅRAUKTION SÖNDAGEN 15 MAJ I DE BÄSTA TÄNKBARA LOKALER

KUNGLIGA MYNTKABINETTETS Flygelsal, Slottsbacken 6, mitt emot Kungliga Slottet

KONTAKT: 08-660 20 70 info@aurumauktioner.se www.aurumauktioner.se

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av mynthandlare, hitintills 22 företag i nio olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige.

Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

B. Ahlström Mynthandel AB

Rådmansgatan 21
Box 26033, 100 41 STOCKHOLM
Tel. 08-10 10 10, Fax 08-678 77 77

Antikboden

Kyrkogatan 2, 222 22 LUND
Tel. 046-12 99 00

Karlskrona Mynthandel

Hantverkaregatan 11, 371 35 KARLSKRONA
Tel. 0455-813 73

Kronans Mynt

Västra Hamngatan 6, 411 17 GÖTEBORG
Tel. 031-13 55 81

Rune Larssons Mynthandel

Stora Brogatan 14, Box 98, 503 06 BORÅS
Tel. 033-41 03 15

Lunds Mynthandel

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel./fax 046-14 43 69

AB Malmö Mynthandel & Vykortsantikvariat

Sven Gunnar Sandberg
Kalendegatan 9, 211 35 MALMÖ
Tel. 040-611 65 44

J. Melin Mynt

Koltrastvägen 23, 370 24 NÄTTRABY
Tel. 0455-155 99

Myntinvest Corona

Östra Storgatan 20, 611 34 NYKÖPING
Tel./fax 0155-28 63 25

Mynt & Medaljer

Sveavägen 96
Box 195 07, 104 32 STOCKHOLM
Tel./fax 08-673 34 23

Myntsamlarnas Postorder

Hyhult 6, 340 10 LIDHULT
Tel. 035-801 04, Mobil 070-536 05 38

Ulf Nordlinds Mynthandel AB

Karlavägen 46
Box 5132, 102 43 STOCKHOLM
Tel. 08-662 62 61, Fax 08-661 62 13

Norrtälje Mynt AB

Nils Ferlins gränd 1
Box 4, 761 21 NORRTÄLJE
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

Pecunia HB

Farinvägen 8, 245 33 STAFFANSTORP
Tel. 046-25 21 19

J. Pedersen Mynthandel

Norra Strandgatan 30
Box 1320, 251 13 HELSINGBORG
Tel./fax 042-12 25 28

J. Pedersen Mynthandel

Skolgatan 24, 503 33 BORÅS
Tel. 033-41 24 96, Fax 033-41 87 55

Selins Mynthandel

Regeringsgatan 6, 103 27 STOCKHOLM
Tel. 08-411 50 81, Fax 08-411 52 23

Strandbergs Mynthandel

Arsenalsgatan 6
Box 7377, 103 91 STOCKHOLM
Tel. 08-611 01 10, Fax 08-611 32 95

Tamco Numismatics

Box 6235, 102 35 STOCKHOLM
Tel./fax 08-650 0342

Ticalen Mynthandel

Stureplatsen 3, 411 39 GÖTEBORG
Tel./fax 031-20 81 11

J. Walldén Mynthandel AB

Nybrogatan 36
Box 5381, 102 49 STOCKHOLM
Tel. 08-662 50 60, 070-607 65 34

Håkan Westerlund Mynthandel

Vasagatan 42, 111 20 STOCKHOLM
Tel. 08-411 08 07, Fax 08-21 21 96

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Box 19 507, 104 32 Stockholm, Tel. 08-673 34 23, Fax 08-673 34 23

Kungl. Myntkabinettet

Sveriges Ekonomiska Museum

Slottsbacken 6

Stockholm

UTSTÄLLNINGAR

All världens pengar

Museets utställningar inleds med ett ämne som berör alla – pengar! I olika temadelar som tex "Vad är pengar?", "Myntets början", "Makten över pengarna" och "Pengar i krig" beskrivs pengarnas spännande historia under mer än 2.500 år. Och naturligtvis Sveriges mynt!

Rikets finanser

Visste ni att Sverige har världens äldsta centralbank? Historien om Sveriges Riksbank, affärsbankerna, börsen, försäkringsbolagen m m ingår i denna mycket moderna utställning som skildrar idéer, institutioner och förlopp i den svenska ekonomiska historien från 1600-talet och framåt.

Spara i bössa och bank

Människan har alltid sparat! Här är historien om hur vi sparade innan bankerna fanns. År 1820 inrättades den första sparbanken i Sverige – här finns berättelsen.

Myntskatternas magi

Skatter i jorden, vattnet, kyrkor, källor – massor med mynt av guld, silver och koppar från antiken, vikingatid, medeltid samt Lohe-skatten! Skatter från Lappland i norr till Skåne i söder visas i denna suggestiva utställning.

Summa summarum

Pengar i lek, saga och verklighet är ett av ämnena för detta rum som är ägnat till barn och ungdom. Här får vi nya aspekter på detta eviga tema. Ett sjunket skepp med en äkta sjörövarskatt finns också.

Medaljkonsten

Vem har väl inte hört talas om nobelmedaljen? Medaljens mer än 500 år långa historia är temat för detta rum. Här visas de finaste svenska medaljerna, fantastiska klenoder, renässansmedaljer och Gustav III:s historia.

Museets öppettider

Måndag – söndag 10–16

Fri entré!

ANNAN VERKSAMHET

Museibutik

I entréhallen finns butik med försäljning av smycken, souvenirer, vykort och litteratur med anknytning till museets samlingsområden. *Tel. 08-5195 5304.*

Konferens- och festlokaler

Kungl. Myntkabinettets hörsal är fullt tekniskt utrustad och har plats för 72 personer. Lovisa Ulrikas bibliotek är ett exklusivt sammanträdesrum för 14-18 personer. Två mindre grupprum för 4-8 personer finns också på samma plan. Entréhallen med dess vackra kalkstensgolv och ockragula väggar lämpar sig väl för cocktails, mottagningar, dans och andra festligheter. *Tel. 08-5195 5304.*

Myntkrogen, museets restaurang och café

Myntkrogen rymmer fler än 70 personer och har fullständiga rättigheter. Vardagar serveras husmanskost och lättare rätter dagtid. Kvällarnas festvåningsverksamhet ger chansen till mer exklusiva rätter tillagade på förstklassiga råvaror. *Tel. 08-10 45 90, fax 08-22 43 90.*